

Interimverslag

Voorlichting aan
RIJDERS ONDER INVLOED

mr. Rob Bovens

Ministerie van Justitie - 's-Gravenhage

1982

Dit interimrapport zou niet tot stand gekomen zijn zonder de medewerking van diegenen, die zich met de verzameling en verwerking van het materiaal hebben beziggehouden.

In de eerste plaats denk ik hierbij aan Marisca Brouwers, die de algehele assistentie bij dit project voor haar rekening heeft genomen. Verder noem ik hierbij de stagiaires van de universiteit te Nijmegen, die in het kader van het vak penitentiair recht de interviews gedaan hebben, m.n. : Marianne Beulen, Jan Godrie, Peter-Jan Prinsen, Pieter van der Storm en Alexander Stroy.

Daarnaast mogen hier ook niet onvermeld blijven de medewerkers van de afdeling dataverwerking van het WODC en Olga Fink, die het typewerk verzorgd heeft.

INHOUDSOPGAVE

	BLZ.
1 INLEIDING	1
1.1 Algemeen	1
1.2 De verschillende fasen van het onderzoek	1
2 HET PROJECT "GRAVE"	3
2.1 Geschiedenis	3
2.2 De inrichting "de Raam"	4
2.3 Uitgangspunten	5
2.4 Doelstellingen van het voorlichtingsprogramma (AVP)	7
2.5 Vormgeving	8
3 PROBLEEMSTELLING; OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	10
3.1 Probleemstelling	10
3.2 Korte termijn effecten met betrekking tot de kennisvermeerdering en attitudeverandering	11
3.2.1 De controlegroep	11
3.2.2 De vragenlijsten	12
3.3 Het functioneren van het AVP	13
3.4 Detentiebeleving	14
3.5 Uitvoering van het onderzoek	14
3.6 Samenvatting	15
4 SAMENSTELLING EN VERGELIJKBAARHEID VAN DE ONDERZOEKSGROEPEN	16
4.1 De keuze Nieuw Bergveen	16
4.2 De gevangenis Nieuw Bergveen	17
4.3 De recrutering van de onderzoeksgroepen	18
4.4 Samenstelling van de onderzoeksgroepen	19
4.5 Conclusie	20

	BLZ.
5 HET FUNCTIONEREN VAN HET VOORLICHTINGSPROGRAMMA	21
5.1 Het begrip attitude en het Alcohol Verkeer Project	21
5.2 Het ontwikkelen van de 'gevaarzettingsnotie'	23
5.3 Het alcohol Verkeer Project in de huidige vorm	24
5.4 De waardering voor inhoud en presentatie	27
6 DE EFFECTEN OP KORTE TERMIJN: KENNISVERMEERDERING EN ATTITUDEVERANDERING	29
6.1 Kennisvermeerdering	29
6.2 Attitudemeting	31
6.3 De resultaten	33
6.4 Een nadere analyse van de resultaten	35
6.5 Conclusie	41
7 DE EFFECTEN OP KORTE TERMIJN: DETENTIEBELEVING	42
7.1 Vergelijkbaarheid van de inrichtingen	44
7.2 Operationalisering van de onderzoeksvraag	46
7.3 De detentiebeleving in het algemeen	47
7.4 De belangstelling voor georganiseerde regiemsactiviteiten in het algemeen	49
7.5 Conclusie	50
8 SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING	51
8.1 Samenvatting	51
8.2 Slotbeschouwing	52
Literatuuropgaven	55
Samenstelling van de begeleidingscommissie	57

1 INLEIDING

1.1 Algemeen

Sedert oktober 1979 draait in de gevangenis "De Raam" te Grave een voorlichtingsprogramma, dat speciaal gericht is op diegenen die wegens overtreding van art. 26 WWV (het rijden onder invloed) veroordeeld zijn. Het initiatief hiervoor werd genomen door het WODC en het Stafbureau Wetenschappelijke Adviezen van de Directie Gevangeniswezen in samenwerking met de directie van de betreffende inrichting¹⁾.

Het programma heeft naast het op een meer zinvolle manier inhoud geven aan de detentie uiteindelijk tot doel het verminderen van de recidivefrequentie en de recidivesnelheid van de deelnemende gedetineerden. Om dit te bereiken wordt in het programma over een groot aantal zaken die met het rijden onder invloed samenhangen informatie gegeven en van gedachten gewisseld.

De verwachting is, dat hierdoor de kennis van problemen en gevaren wordt verhoogd, en dat mede daardoor attitudes in positieve zin worden veranderd. Het programma richt zich dus op gedragsverandering door middel van kennisvermeerdering en attitudeverandering en is mede opgezet vanuit de gedachte om na verloop van tijd als het programma een vaste vorm en inhoud heeft gekregen en zinvol is gebleken, te bezien of deelname aan een soortgelijk programma een alternatief kan zijn voor een korte vrijheidsstraf. Evaluatie van het voorlichtingsprogramma, van nu af kortweg aangeduid als AVP (Alcohol Verkeer Project) heeft dan ook van meet af aan voor ogen gestaan. Hiermee heeft het WODC in september 1980 een begin gemaakt.

1.2 De verschillende fasen van het onderzoek

Bij het opstellen van een onderzoekplan is het onderzoek in twee gedeelten opgesplitst.

De eerste fase heeft betrekking op de vraag welke effecten er op korte termijn van een dergelijk voorlichtingsprogramma zijn te verwachten. Zoals in hoofdstuk 3 nader uiteengezet zal worden is er gekozen voor een onderzoeksopzet, waarbij zowel vragen gesteld zouden worden aan een groep deelnemers aan het project in Grave als aan een vergelijkbare groep als controle-groep in een andere inrichting, welke qua regiem en

bevolkingsopbouw met de inrichting te Grave te vergelijken is. De resultaten van de materiaalverzameling, die inmiddels is afgerond, zullen in dit rapport worden besproken.

De tweede fase behelst de vraag naar mogelijke effecten op langere termijn. Om inzicht hierin te krijgen zal zowel gekeken worden naar de geregistreeerde als naar de niet-geregistreeerde recidive. De gegevens van de niet-geregistreeerde recidive zullen verzameld worden door middel van het afnemen van follow-up interviews bij de ex-gedetineerden. De resultaten hiervan zullen weergegeven worden in een eindrapport, dat eind 1982 tegemoet kan worden gezien.

2 HET PROJECT "GRAVE".

2.1 Geschiedenis

Naar aanleiding van de gebleken achterstand bij de tenuitvoerlegging van (korte) lopende vonnissen, d.w.z. vonnissen die niet in aansluiting op de preventieve hechtenis tenuitvoergelegd worden, werd in oktober 1975 de gevangenis "de Raam" te Grave in gebruik genomen als inrichting voor kortgestrafte volwassenen, i.c. volwassenen met een zgn. lopend vonnis en een strafdur van maximaal vier weken. Met ingang van 1 april 1978 werd de tijdelijke status opgeheven en kreeg de inrichting een definitieve bestemming. Het dienstvak bewaking, dat aanvankelijk bemand was met aspirant rijkspolitieambtenaren die onder leiding van ervaren hoofdbewaarders circa drie maanden in de inrichting werkten, werd nu bemand met vast personeel, waaronder ook vrouwelijke bewaarders. De meeste bewaarders beschikken niet over langdurige inrichtingservaring, hoewel de laatste tijd het dienstvak aangevuld is met bewaarders, afkomstig uit het Penitentiair Trainingskamp "De Corridor" en uit de gestichtswacht. Toen "de Raam" in gebruik genomen werd had dit gevolgen voor de differentiatie van de meldingsinrichtingen. Lange tijd was het complex "Groot Bankenbosch" te Veenhuizen de plaats waar kortgestrafte zelfmelders hun detentie doorbrachten. Sinds "de Raam" in gebruik genomen is wordt er bij de selectie grofweg de volgende indeling gemaakt: zelfmelders uit het rayon Midden-Zuid en uit Rotterdam en omgeving worden bij voorkeur voor Grave opgeroepen, diegenen uit de rayons Noord-Oost en West voor "Bankenbosch" en "Oostereiland" te Hoorn. Bovendien wordt erop gelet dat in Grave geselecteerden komen met weinig of geen recidive. Ditzelfde geldt voor de gevangenis "Nieuw Bergveen", welke deel uitmaakt van het complex "Groot Bankenbosch". De maximale strafdur in "Nieuw Bergveen" komt ongeveer overeen met die in Grave, nl. 30 dagen. Het grootste deel van de groep zelfmelders bestaat uit mensen die veroordeeld zijn op grond van art. 26 WW, het rijden onder invloed. Reeds bij de ingebruikname van "de Raam" als tijdelijke inrichting werd de gedachte geopperd een op dit delict gericht voorlichtingsprogramma op te zetten. Het tijdelijk karakter van de inrichting was de belangrijkste overweging deze plannen vooralsnog in de ijskast te zetten.

Toen werd besloten "de Raam" een definitieve bestemming te geven werden deze plannen opnieuw actueel.

2.2 De gevangenis "de Raam"

De inrichting te Grave heeft sedert januari 1981 een maximale capaciteit van 90 detentieplaatsen. In de praktijk bleken deze tijdens het onderzoek nagenoeg altijd bezet te zijn. Het kwam zelfs voor dat bij binnenkomst op maandagochtend de capaciteit overschreden werd en dus aan mensen het voorstel moest worden gedaan hun detentie ergens anders uit te gaan zitten (Hoorn of Veenhuizen) of weer naar huis te gaan om te wachten op een nieuwe oproep.

De bevolking bestaat voor circa 70% uit "wegenverkeerswetters". De rest bestaat uit mensen, die voor een rijke schikering van delicten veroordeeld zijn. De detentie wordt in algehele gemeenschap doorgebracht. Er zijn 4 afdelingen met elk een eigen verblijfszaal en slaapzaal. Om nog enigszins aan de privacy-behoefte tegemoet te komen hangen op de slaapzalen tussen de bedden gordijnen. De gevangenis staat onder leiding van een directeur en een adjunct-directeur, welke worden bijgestaan door de hoofden van de sectoren administratie, arbeid en algemene dienst. Voorts zijn er 4 hoofdbewaarders en 24 bewaarders.

Voor alle meldingsinrichtingen geldt dat er nauwelijks sprake is van materiële beveiliging, maar meer van psychologische beveiliging (bij overtreding van de regels kan men naar een inrichting met een strengere regiem overgebracht worden). Aan de gedetineerden wordt binnen de geldende regels een betrekkelijk grote mate van vrijheid gegund. Daar staat tegenover dat van hen medewerking en verantwoordelijkheidsgevoel gevraagd wordt.

In plaats van de traditionele bewakingstaak hebben de bewaarders voornamelijk een begeleidend taak: zij zorgen voor de uitvoering van de dagprogramma's en houden algemeen toezicht.

De voor gedetineerden in Nederlandse gevangenissen verplichte arbeid is als volgt verdeeld: 4 groepen van 10 bewoners gaan onder leiding van een werkmeester elke dag werken in de plantsoenen te Grave of in de bosaanplant. Zes bewoners werken onder leiding van één werkmeester bij de binnenarbeid welke bestaat uit onderhoudswerkzaamheden aan het gebouw en

het binnenterrein.

Voorts is er nog de mogelijkheid om droogbloemen tot boeketten te verwerken voor diegenen die op medisch voorschrift niet mogen werken. Als er teveel mensen zijn voor de binnen- en buitenarbeid, kan het overschot eveneens bij de verwerking hiervan tewerkgesteld worden. Dit doet zich met name voor in de week dat er geen AVP is.

Naast de recreatie op de afdelingen (biljarten, tafeltennis, kaarten, lezen of televisie kijken) is er gelegenheid tot deelname aan sport. Gedurende de interview-periode werd deze door een sportinstructeur gegeven op de woensdagmiddag. Deelnemers aan het AVP konden sport beoefenen op de donderdagmiddag onder leiding van een 'sport-en spelleider'. Verder kan men in het week-end een uur zwemmen in het overdekte zwembad van Grave op de voor het publiek opengestelde uren.

Tweemaal in de week wordt er 's avonds een reanimatie-cursus gegeven door een medewerker van de ambulancedienst van Grave. De animo hiervoor is ondanks de betrekkelijk hoge deelnemerskosten (f. 12.50) erg groot. Tenslotte bestaat tweemaal in de week de mogelijkheid deel te nemen aan recreatieve handvaardigheid.

Naast de medische dienst, bestaande uit een arts, die tweemaal per week spreekuur houdt, een verpleger en twee part-time verpleegsters, zijn aan de inrichting een pastoor, een dominee, een humaniste en een maatschappelijk werker verbonden. Zij werken allen part-time.

In de inrichting bevindt zich sedert januari 1981 een open afdeling "de Marstal", welke ruimte biedt aan 10 gedetineerden. Deze staat formeel en feitelijk geheel los van de inrichting "de Raam".

2.3 Uitgangspunten

Al jaren worden pogingen in het werk gesteld om aan de detentie een meer zinvolle invulling te geven. Resocialisatie- en humaniseringsgedachten spelen hierbij een grote rol. Ook bij de definitieve aanwijzing van "de Raam" als inrichting voor kortgestrafte zelfmelders hebben het WODC en het Stafbureau Wetenschappelijke Adviezen van de Directie Gevangeniswezen gezocht naar een manier om aan deze gedachten recht te doen.

Bij de uitwerking van dit idee heeft men dankbaar gebruik gemaakt van gegevens uit het proefschrift van Dijksterhuis "De gevangenis Banken-

bosch II" 2). Daarin constateerde deze, dat de (gedetineerde) dronken rijder slecht is geïnformeerd over (onder meer) de invloed van alcohol op het lichamelijk functioneren en het rijgedrag. Hij pleitte voor een goede voorlichting, die z.i. aan de volgende voorwaarden dient te voldoen:

1. het programma dient aantrekkelijk te zijn;
2. de betrokkenen moeten direct op het programma kunnen reageren;
3. het moet door deskundigen worden uitgevoerd.

Het idee ontstond nu om gedetineerden in Grave een dergelijk programma aan te bieden als alternatief voor de gebruikelijke werkzaamheden (in Grave is dit het werken in plantsoenen). Deelname hieraan zou dus vrijwillig zijn. De programmamakers hebben dit en de door Dijksterhuis geformuleerde voorwaarden als uitgangspunt genomen bij de voorbereiding van het project en nog aangevuld met andere, namelijk:

- a. moraliseren moet worden vermeden. Het programma moet een informatief karakter dragen;
- b. het programma moet aansluiten bij het delict waarvoor men veroordeeld is; dit betekent, dat i.c. de relatie moet worden gelegd tussen alcoholgebruik en de deelname aan het verkeer;
- c. er moet gebruik gemaakt worden van passende informatiemethoden (video e.d.)
- d. alle informatie moet in eenvoudig nederlands worden overgebracht;
- e. er moet niet te veel ingegaan worden op achterliggende drankproblematiek van de betrokkenen;
- f. er moeten evaluatiemogelijkheden in het programma zijn ingebouwd³⁾.

Wat betreft de voorwaarde dat er niet te veel op de achterliggende drankproblematiek wordt ingegaan: de relatief korte detentie-periode (één à vier weken) lijkt te kort om vst te kunnen krijgen op deze problematiek. Dit aluit echter niet uit, dat door de keuze van het informatiemateriaal, waarbij gedacht zou kunnen worden aan een inleiding over hulpverlening aan probleemdrinkers en alcoholisten, er voldoende aanknopingspunten geboden kunnen worden om wat langer bij deze problematiek stil te staan. Ook het feit, dat de betrokkenen direct op het verschaft materiaal kunnen reageren, werkt in de hand, dat via het vertellen van persoonlijke ervaringen dit onderwerp nog eens extra belicht kan worden.

2.4 Doelstellingen van het voorlichtingsprogramma (AVP) en de haalbaarheid hiervan

Zoals reeds in de inleiding vermeld, heeft het AVP als uiteindelijk doel het verminderen van de recidivefrequentie en de recidivesnelheid van de doelgroep, i.c. de aan het project deelnemende gedetineerden. Het programma richt zich in feite dus op gedragsverandering door middel van kennisvermeerdering en attitudeverandering. Daarnaast beoogt het bij te dragen tot een meer zinvolle invulling van de detentie. Het zou een aanzet kunnen betekenen voor het opzetten van meer gerichte activiteitenprogramma's in penitentiaire inrichtingen in de toekomst en bovendien bij uiteindelijk succes mogelijk een alternatief kunnen worden voor de korte vrijheidsstraf.

Om een zo groot mogelijk effect te kunnen bereiken is er voor gekozen deelname slechts open te stellen voor first offenders, in casu mensen die in de laatste vijf jaren voorafgaande aan de deelname aan het AVP niet in een inrichting verbleven voor het delict rijden onder invloed. Men gaat er namelijk van uit, dat indien er enige uitwerking van dergelijke programma's te verwachten is, deze op first offenders het grootste zal zijn⁴⁾. De verzorgers van het programma waren overigens wel verplicht om een keuze te maken gezien de situatie in Grave. De voorzieningen en financiën waren gedurende de onderzoeksperiode beperkt, hetgeen betekende dat slechts 15 mensen eenmaal in de veertien dagen gedurende een week het programma konden volgen. De animo is echter (de recidivisten meegerekend) veel groter.

De doelgroep blijkt dus uiteindelijk niet dezelfde te zijn als die, welke Dijksterhuis in zijn proefschrift voor ogen had. Deze had namelijk ervoor gepleit een dergelijk voorlichtingsprogramma verplicht te stellen voor recidivisten naast een of meer strafrechtelijke reacties. Men zou zich kunnen afvragen of de doelstelling, door het programma gedragsverandering te bewerkstelligen, haalbaar is. De vraag is, of uitsluitend via het veranderen van houdingen t.a.v. het begrip rijden onder invloed in de ruimste zin van het woord, deze gedragsverandering teweeg gebracht kan worden. Hoewel dit gegeven eigenlijk buiten het bereik van deze studie valt en nader aan de orde zal komen in de vervolgstudie, waarbij nagegaan zal worden, of het AVP leidt tot het verminderen van de recidivesnelheid en de recidivefre-

quentie, willen wij hier alvast een opmerking over maken. Het lijkt heel goed mogelijk dat het voorlichtingsprogramma gedragsverandering ten gevolge kan hebben, zonder dat er sprake is van attitudeverandering. In de literatuur vinden wij nogal wat argumenten, die in deze richting wijzen⁵⁾. Zelf zouden we dit met een voorbeeld willen verduidelijken. Heel goed denkbaar is, dat bepaalde deelnemers afzien van rijden onder invloed, niet omdat ze ervan doordrongen zijn geraakt, dat het hier gaat om zeer laakbaar en gevaarlijk gedrag, maar meer nog vanwege het feit, dat zij zien, dat er strengere straffen te verwachten zijn bij een eventuele recidive.

2.5 Vormgeving

Vanaf oktober 1979 startte de experimentele fase van het AVP, welke zich uitstrekte over een periode van viermaal een week.

Er werd een pakket voorlichtingsmateriaal aangeboden, dat uit de volgende onderdelen bestond (waarbij voor elk onderdeel een dagdeel werd uitgetrokken):

- a. de invloeden van alcohol op het menselijk lichaam in het algemeen en op het rijgedrag in het bijzonder. Dit dagdeel werd verzorgd door een medewerker van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV);
- b. het rijden onder invloed in een juridisch kader, waarbij een politiefunctionaris het optreden en de bevoegdheden van de politie voor zijn rekening nam en iemand van de RAIO-opleiding (Rechterlijk Ambtenaar In Opleiding) de onderdelen "vervolging" en "berechting";
- c. algemene informatie over het alcoholvraagstuk, met name de stijging van het gebruik ervan. Dit onderdeel werd verzorgd door medewerkers van het WODC;
- d. van de zijde van het Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs (CAD) Oost-Brabant werd ingegaan op de wegen die naar verslaving leiden en de fasen die daarin te onderkennen zijn, óók voor wat betreft de persoonlijke gevolgen.

Het geheel werd geïntroduceerd, gecoördineerd en geëvalueerd door een projectleider, die door het Ministerie van Justitie op part-time basis in Grave werd gestationeerd.

Via de genoemde programma-onderdelen hoopte men bij de deelnemers de notie te ontwikkelen, dat rijden onder invloed gevaarlijk en laakbaar is,

zonder overigens te willen moraliseren. Deze notie diende door eigen inzicht te ontstaan. Wat ieder van de onderdelen poogt bij te dragen aan het ontwikkelen van deze gevaarzettingsnotie zal besproken worden in de hoofdstukken 5 en 6, waarin de effecten van het programma op de deelnemers weergegeven zullen worden.

De reacties van de deelnemende gedetineerden na afloop van de experimentele fase waren overwegend positief. Niettemin bleek het noodzakelijk vóór de definitieve start nog enige wijzigingen door te voeren.

In de experimentele fase bleek het onderdeel politie en rechterlijke macht zoveel reacties te hebben opgeroepen, dat er in de definitieve vorm uitbreiding aan is gegeven. Zowel voor de politie als voor de rechterlijke macht is nu één dagdeel ingeruimd. Verder bleek het programma-onderdeel, waarin aandacht werd besteed aan het alcoholvraagstuk in het algemeen, niet zo aan te slaan. Besloten werd dit te laten vallen en belangrijke informatie-onderdelen ervan in de introductie en de evaluatie van het project op te nemen. Onderdeel a: de invloeden van alcohol op het lichaam en het rijgedrag werd overgenomen door de verpleger van de inrichting in samenwerking met de projectleider.

In februari 1980 ging het AVP definitief van start. Voordat het WODC na een periode van voorbereiding in januari 1981 startte met de materiaalverzameling hebben zich nog twee wijzigingen voorgedaan, die overigens aan de inhoud van het programma niets veranderden. In het najaar van 1980 kwam er een nieuwe projectleider in de persoon van een preventie-functionaris van het CAD Oost-Brabant, die naast andere preventie-werkzaamheden in de regio gedurende 60% van zijn werktijd het project voor zijn rekening neemt.

Zijn werkgever is het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne (hetgeen overigens ook al het geval was in de laatste periode waarin de vorige projectleider nog deze functie vervulde). De laatste verandering is net vóór de start van het evaluatie-onderzoek doorgevoerd en houdt in dat de RAIO's goedgevoerd zijn vervangen zijn door rechters en officieren van justitie. Uit interne evaluaties bleek namelijk, dat er behoefte bestond meer van gedachten te wisselen met mensen uit de praktijk, die over meer ervaring beschikken dan toekomstige rechters en officieren. Gedurende de gehele onderzoeksperiode bleken er genoeg praktijkmensen te zijn, die de onderdelen 'vervolgving en berechting' graag voor hun rekening wilden nemen.

3 PROBLEEMSTELLING; OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

3.1 Probleemstelling

De eerste fase van het onderzoek beoogt de effecten van programma op de deelnemers te meten, welke zich mogelijk op korte termijn zullen voordoen.

Dit betekent dat:

- a. nagegaan moet worden met betrekking tot welke onderwerpen en in welke mate in de loop van de detentie kennisvermeerdering optreedt;
- b. onderzocht moet worden welke attitudeveranderingen door het programma optreden. Bedoeld worden niet alleen attitudes met betrekking tot het dronken rijden, maar ook met betrekking tot de politie, rechterlijke macht, alcoholgebruik e.d.

Daarnaast dient onderzocht te worden, in hoeverre het tweede door de programmamakers beoogde doel bereikt is, nl. te komen tot een meer zinvolle invulling van de detentie. Niet alleen een mogelijk effect op de recidive is dan van belang, maar ook de mogelijke invloeden, welke uitgaan van het programma op de wijze, waarop de deelnemers hun detentie ervaren, dienen onderzocht te worden.

Bovendien is vanuit beleids oogpunt relevant het functioneren van het programma onder de loep te nemen, zodat bij een eventuele beslissing om met het programma door te gaan, bekeken kan worden in welke vorm dit zal geschieden.

In de tweede fase, welke in het eindrapport besproken zal worden, zullen de effecten op langere termijn aan de orde komen, met name de invloed van het programma op het gedrag i.c. het rijden onder invloed.

In de volgende paragrafen zal aandacht besteed worden aan de opzet van de eerste fase van het onderzoek en de oplossing van knelpunten, die zich daarbij hebben voorgedaan.

Bij het maken van deze opzet is aan drie onderwerpen aandacht besteed, nl. (in deze volgorde te bespreken) de korte termijn effecten met betrekking tot de bovengenoemde aandachtspunten a en b, het functioneren van het programma en de detentiebeleving.

3.2 Korte termijn effecten met betrekking tot de kennisvermeerdering en attitudeverandering

Onder korte termijn effecten worden in het onderzoek effecten verstaan die nog tijdens de detentie zijn vast te stellen. Daar van een gedragsverandering nog geen sprake kan zijn, aangezien het te veranderen gedrag het rijden onder invloed betreft, zijn het hier kennisvermeerdering en attitudeverandering, welke het voorwerp vormen van onderzoek.

Het is gebruikelijk verandering als gevolg van voorlichting, onderwijs en vorming vast te stellen door het verrichten van een voormeting en één of enkele nametingen bij de betrokkenen⁶⁾. Dit is echter niet voldoende. Eventuele veranderingen kunnen nl. mede of alleen het gevolg zijn van andere invloeden, welke op de betrokken persoon hebben ingewerkt en behoeven dus niet alleen uitsluitend voort te vloeien uit de 'behandeling'. Dit methodologisch probleem is voor een zeer groot deel op te lossen door gebruik te maken van een controlegroep die idealiter slechts op één punt verschilt van de experimentele groep nl. dat zij niet is onderworpen aan de 'behandeling'.

3.2.1 De controlegroep

Het vinden van de controlegroep leek op het eerste gezicht niet erg moeilijk. Door de beperkte capaciteit vallen er per programmaweek door loting telkens ongeveer evenveel gedetineerden af als er deel kunnen nemen. Deze gedetineerden verschillen dus alleen maar van de deelnemersgroep vanwege het feit, dat zij niet aan het programma meedoen. Aan deze oplossing kleeft echter een groot bezwaar en zouden dus makkelijk als controlegroep gebruikt kunnen worden. Omdat verwacht mag worden dat het programma invloed zal hebben op het klimaat binnen de inrichting en er over het programma of onderdelen ervan tussen gedetineerden zal worden gesproken, zullen invloeden ervan, indien aanwezig, mogelijkwijze ook op de niet-deelnemers kunnen doorwerken. Dit bezwaar van 'interne besmetting', hetwelk in het 'ongunstigste geval' geval ertoe zou leiden, dat er geen waarneembaar verschil zou zijn vast te stellen tussen de deelnemersgroep en de controlegroep met betrekking tot mogelijke effecten van het programma op attitude, kennis en detentiebeleving, is te ondervangen door de controlegroep te zoeken in een andere inrichting, die qua regiem niet te veel afwijkt van de inrichting te Grave. Dit zou dus eveneens een inrichting moeten zijn,

waar kortgestrafte volwassenen met een lopend vonnis en een strafduur van niet langer dan vier weken verblijven en waar bovendien 'wegenverkeerswetters' een belangrijk deel van de populatie uitmaken. Nadat de hulp van het Penitentiair Selectie Centrum te 's-Gravenhage was ingeroepen, welke instantie zich bezighoudt met het oproepen van de zelfmelders, werd al snel duidelijk, dat de gevangenis "Nieuw-Bergveen" die deel uitmaakt van het complex 'Bankenbosch' te Veenhuizen zich hiertoe het beste leende. Nieuw-Bergveen is ook een zelfmeldersinrichting met veroordeelden tot veertien dagen, voornamelijk op grond van art. 26 WvW. In principe worden er alleen first offenders in detentie geplaatst. In hoofdstuk 4 zal aandacht worden besteed aan de vergelijkbaarheid van de betreffende onderzoeksgroepen. Tevens zal hierin aandacht worden besteed aan de manier waarop de deelnemersgroep aan het programma werd gerecruteerd.

3.2.2 De vragenlijsten

Besloten werd om zowel bij de deelnemersgroep te Grave als de controle-groep te Nieuw-Bergveen bij wijze van voormeting vragenlijsten af te nemen. Dit diende te gebeuren op de dag van binnenkomst in de inrichting om zodoende mogelijke invloeden van het inrichtingsklimaat en het AVP op deze groepen te voorkomen.

Deze voormeting bestond uit drie onderdelen: een *intake-vragenlijst*, waarbij via een interview gegevens verzameld werden m.b.t. de attitude ten aanzien van dronken rijden, politie en rechterlijke macht, alcoholgebruik e.d.; een *komisvragenlijst* welke vragen bevatte met betrekking tot de onderwerpen, die in het programma aan de orde komen; tenslotte een *alcoholtest*, die inzicht moest verschaffen in de vraag in hoeverre de betrokkene tot de categorie 'probleemdrinkers' gerekend mocht worden. Deze werd in Grave bij de voormeting en dus niet bij de nameting afgenomen, omdat de vrees bestond, dat de deelnemersgroep in Grave zich bij de beantwoording ervan zou laten beïnvloeden door de informatie, die zij gekregen had in het CAD-onderdeel van het AVP.

In Nieuw-Bergveen is geen alcoholvoorlichtingsprogramma, dus viel dit bezwaar weg. Hier is de alcoholtest wel bij de nameting afgenomen, vanwege de beperkte tijd die er op de inkomstdag voor het interviewen kon worden ingeruimd. Op de dag, dat het AVP in Grave eindigde werd

zowel in Nieuw-Bergeen als in Grave de nameting gehouden, welke bestond uit een *exit-interview* met attitudevragen en dezelfde *kennis-vragenlijst*, welke bij de voormeting werd afgenomen. Er werd voor dezelfde vragenlijst gekozen, omdat anders niet meer nagegaan kan worden of een mogelijk verschil in kennis tussen de beide inrichtingen het gevolg van het AVP is of van eventueel aanwezige voorkennis.

In Nieuw-Bergeen werd bovendien de *alcoholtest* afgenomen (zie voor de vragenlijsten de bijlagen bij dit rapport).

Dit betekent het volgende voor de uitwerking van de onderzoeksopzet: het programma draait éénmaal in de veertien dagen gedurende een week. De deelnemersgroep bestaat uit mensen, die in de programmaweek zijn binnengekomen en uit mensen, die reeds een week van hun detentie erop hebben zitten. De voormeting geschiedde op de dag van binnenkomst, dus elke week. De nameting vond plaats op de laatste dag van het programma, dus éénmaal in de veertien dagen. Deze tijdstippen en samenstelling van de groep zouden ook voor Nieuw-Bergeen moeten gelden. Het bezwaar dat er tussen de beide metingen weinig tijd ligt, was niet op te heffen, aangezien de detentie erg kort is en afname van de interviews voor en na de detentie bij de gedetineerden thuis zowel organisatorisch als financieel niet haalbaar bleek te zijn. Daarnaast stuit dit op methodologische bezwaren, aangezien invloeden van buitenaf dan niet onder controle te houden zijn.

3.3 Het functioneren van het AVP

Indien men het functioneren van een voorlichtingsprogramma onder de loep neemt, is het uiteraard van belang te weten te komen of het programma in al haar onderdelen gunstig wordt ontvangen, of dat er misschien bepaalde onderdelen minder tot hun recht komen dan andere. Zeker vanuit beleids-oogpunt gezien zal men moeten weten of, gesteld dat men door zal willen gaan met een voorlichtingsprogramma voor dronken rijders, bepaalde onderwerpen misschien door andere vervangen dienen te worden. Dit heeft tot gevolg dat in een vragenlijst met betrekking tot het functioneren van het

AVP aandacht geschonken moet worden aan het AVP als geheel en aan elk onderdeel afzonderlijk. Tevens dient gekeken te worden naar suggesties van de deelnemers met betrekking tot eventueel nieuwe onderdelen. Besloten werd deze vragenlijst collectief en schriftelijk af te nemen in het evaluatie-onderdeel binnen het AVP.

3.4 Detentiebeleving

Het is belangrijk met het oog op het ontwikkelen van soorgelijke activiteitenprogramma's in penitentiaire inrichtingen in de toekomst te onderzoeken welke invloeden er van zo'n programma uit kunnen gaan op het inrichtingsklimaat. Hiertoe dient de relatie tussen het voorlichtingsprogramma en de detentiebeleving nagegaan te worden. Bij het meten hiervan doemde er een organisatorisch probleem op. Zowel de groep in Grave als die in Nieuw-Bergveen zou niet eerder dan op vrijdagmiddag geïnterviewd kunnen worden. De lengte van het exit-interview in combinatie met de kennisvragenlijst bleek echter al dermate groot te zijn, dat er voor vragen over de detentiebeleving geen tijdsruimte meer bleek te zijn. Er dienden na de lunch op vrijdag 15 mensen geïnterviewd te worden in Grave. In Nieuw-Bergveen bedroeg dit aantal gemiddeld 10 à 12 mensen. Besloten werd het onderzoek naar de detentiebeleving niet bij dezelfde onderzoeksgroepen af te nemen, doch in een later stadium bij andere groepen volgens hetzelfde stramien: een groep deelnemers aan het AVP in Grave en een controlegroep in Nieuw-Bergveen. Opgemerkt dient te worden dat vorm en inhoud van het AVP niet wezenlijk mogen afwijken van die in de periode waarin de overige interviews werden afgenomen. Hiermee is dan ook terdege rekening gehouden.

3.5 Uitvoering van het onderzoek

Alle vragenlijsten (behalve die over detentiebeleving) werden afgenomen gedurende de eerste 6 maanden van 1981 door een team van 4 interviewers (twee per inrichting). In Grave vond de voormeting op maandag plaats, in Nieuw-Bergveen op dinsdag. In deze laatste inrichting komen de zelfmelders namelijk pas op maandagmiddag binnen, na eerst een selectieprocedure op "Groot-Bankenbosch" doorgemaakt te hebben, de inrichting onder het toezicht waarvan Nieuw-Bergveen valt. De nameting geschiedde, zoals vermeld,

in beide inrichtingen op gelijke tijdstippen, nl. de vrijdagmiddag. Aangezien de inrichting Nieuw-Bergveen (capaciteit 48) kleiner is dan die te Grave (capaciteit 90) en ook het aantal first offenders binnen die inrichting kleiner is, bleek het moeilijker een voldoende aantal respondenten te vinden voor het vormen van de controlegroep. De definitieve aantallen, waarvan de gegevens achteraf bruikbaar blijken te zijn, zijn resp. voor Grave 168 en voor Nieuw-Bergveen 120. De vragenlijst over detentiebeleving werd afgenomen gedurende de laatste 4 maanden van 1981. De aantallen voor deze groepen bedragen 80 resp. 56.

4 SAMENSTELLING EN VERGELIJKBAARHEID VAN DE ONDERZOEKSGROEPEN.

4.1 De keuze Nieuw Bergveen

Zoals vermeld bleek het noodzakelijk de controlegroep te recruteren uit een andere inrichting dan "de Raam". Bij het maken van de keuze voor een bepaalde inrichting zijn de volgende criteria van belang geweest:

- a. het diende eveneens een zelfmeldersinrichting voor volwassenen te zijn;
- b. evenals in Grave diende de populatie te bestaan uit mensen die overwegend niet langer dan veertien dagen in de inrichting verbleven;
- c. de bevolking moest voornamelijk uit rijders onder invloed bestaan;
- d. dit moesten bovendien overwegend first offenders zijn.

Het Penitentiair Selectie Centrum verschafte de navolgende informatie, die later (10-2-1981) door de afdeling Regiemsontwikkeling van de Directie Gevangeniswezen als volgt op schrift is gesteld:

Inrichting:	Bankenbosch	Nieuw Bergveen	Oostereiland	De Raam	Ter Peel
Bezetting inrichting:	152	49	113	90	37
Totaal doorstroming '80 art.26 en 33a WvW	425	950	302	1508	117
Gemiddelde verblijfsduur in 'BD	+ 6 weken	+ 2 weken	15,5 dg.	13 dg	+ 4 wk.

Op het eerste gezicht lijken zowel Nieuw Bergveen als Oostereiland (Hoorn) geschikt. Bij een nadere analyse komt echter Nieuw Bergveen als de meest geschikte inrichting uit de bus, omdat:

- bij een maximale bezetting gedurende 50 weken de inrichtingsbevolking voor 77,5% uit rijders onder invloed bestaat wanneer we er even van uitgaan, dat in beide inrichtingen alleen '14-dagers' zouden zitten. In Grave bedraagt dit percentage 67%.*)
- de absolute aantallen in Hoorn te klein zijn om een voldoende grote onderzoekspopulatie te krijgen.
- de gemiddelde verblijfsduur in Nieuw Bergveen iets dichterbij die in Grave ligt dan de verblijfsduur in Hoorn.

*) Uitgaande van de vooronderstelling, dat in de beide inrichtingen overwegend '14-dagers' verblijven, is de doorstroming in Nw.Bergveen gemiddeld $50/2 \times 49 = 1225$. Het aantal veroordeelden in 1980 voor rijden onder invloed in deze inrichting is $950 = 77.5\%$. In Grave is de doorstroming gemiddeld $50/2 \times 90 = 2250$. Rijders onder invloed: $1508 = 67\%$.

Bovendien voldeed Nieuw Bergveen ook aan het laatste criterium, aangezien voornamelijk gedetineerden met weinig of geen recidive in deze afdeling geplaatst worden⁷⁾.

In pgf. 4.2 volgt een beschrijving van de inrichting Nieuw Bergveen waarna in pgf. 4.3. aandacht zal worden besteed aan de recrutering van de onderzoeksgroepen.

4.2 De gevangenis Nieuw Bergveen.

De gevangenis Nieuw Bergveen met een maximale capaciteit van 48 detentieplaatsen maakt deel uit van de 'gevangenis en rijkswerkinrichting Groot Bankenbosch' waar verder nog het barakkenkamp 'Bankenbosch' en de afdeling 'de Fleddervoort' toe behoren. Deze drie inrichtingen hebben met elkaar gemeen, dat er sprake is van minimale beveiliging en een groeps-gewijze onderbrenging en tewerkstelling der gedetineerden⁸⁾.

De afdeling Nieuw Bergveen is het vroegere hospitaal voor de gevangenis en rijkswerkinrichting "Esserheem" en diende sedert 1973 als inrichting, bestemd voor wegens dienstweigering veroordeelde Jehova's getuigen. Vanaf 1974 herbergt de afdeling kortgestrafte zelfmelders met een werkelijke straf tijd van ten hoogste dertig dagen met weinig of geen recidive. In 1980 bestond de bevolking voor ruim 75% uit overtreeders van de art. 26 en 33a WW. Evenals in Grave zijn er 4 verblijfszalen, corresponderend met 4 slaapzalen. Elke verblijfszaal biedt ruimte aan 12 personen. Een adjunct-directeur van Bankenbosch is speciaal belast met het toezicht op de afdeling. Ook de administratie is centraal gevestigd in Bankenbosch. Aan de afdeling zijn verder 10 bewaarders en 1 hoofdbewaarder verbonden. Deze hebben evenals in Grave meer een begeleidende dan een bewakingstaak. Voor wat betreft de arbeid is er een duidelijk verschil met 'De Raam': men werkt op de terreinen van het gevangeniscomplex te Veenhuizen en is dus voor externe contacten afhankelijk van de normale contactmogelijkheden, welke in een zelfmeldersinrichting geboden worden. Ook de arbeid is centraal geregeld vanuit Bankenbosch en vindt plaats onder begeleiding van 7 werkmeesters. Men werkt voornamelijk in de bossen (bospaadjes aanleggen e.d.). Daarnaast bestaat de mogelijkheid te werken in de garage en uiteraard in de huisdienst (met name voor mensen met medische klachten). Op vrijdagmiddag behoeft er niet gewerkt te worden i.v.m. douchen e.d.

Bovendien wordt deze vrijdagmiddag incidenteel gebruikt voor het vertonen van films. De recreatiemogelijkheden op de afdelingen zijn dezelfde als in Grave. Voor wat betreft deelname aan sportactiviteiten is de afdeling aangewezen op de accommodatie van Bankenbosch. Deze activiteiten geschieden op woensdagmiddag, vrijdagavond en voor mogelijke liefhebbers op de zaterdagochtend. Circa vijfmaal per jaar verzorgt de Volkshogeschool uit Groningen gedurende een hele week voor geïnteresseerden een vormingscursus. Tijdens de eerste interviewperiode (januari t/m juni 1981) heeft deze cursus geen doorgang kunnen vinden. Tijdens de tweede interviewperiode, belangrijk voor het kunnen meten van de detentiebeleving, heeft de cursus slechts éénmaal plaatsgevonden. Er bleek niet zoveel belangstelling voor te zijn. Alle overige faciliteiten zoals geestelijke verzorging, medische dienst en maatschappelijk werk zijn gevestigd te Bankenbosch. De geestelijke verzorgers zijn wel aanwezig bij de introductie op dinsdagochtend in Nieuw Bergveen.

4.3 De recrutering van de onderzoeksgroepen

In pgf. 4.1 is aandacht besteed aan de wijze waarop geprobeerd is een inrichting te vinden, die zoveel mogelijk overeen kwam met 'de Raam'. In deze paragraaf zal aangegeven worden hoe binnen deze inrichting, Nieuw Bergveen, een groep geformeerd is, welke qua samenstelling zoveel mogelijk op de deelnemersgroep in Grave lijkt. Hiervoor moeten we uiteraard eerst vermelden, hoe deze deelnemersgroep wordt geformeerd. De selectie hiervoor vond elke maandagmiddag plaats.

De projectleider van het AVP ging eerst via de administratie na, welke mensen tussen de binnenkomers veroordeeld waren wegens rijden onder invloed. Vervolgens nodigde hij deze mensen in groepjes van drie uit voor een gesprek. De eerste vraag welke hij aan deze mensen stelde, was, of zij in de afgelopen vijf jaar reeds eerder voor overtreding van het betreffende delict gedetineerd waren geweest. Hij legde dan uit, dat vanwege o.a. de beperkte capaciteit ervoer gekozen was deze mensen buiten deelname aan het programma te plaatsen. Nadat eventuele recidivisten dan vertrokken waren (ze mochten ook blijven, indien ze wilden), legde hij aan hun de keuze voor: of deelnemen aan het AVP of het verrichten van de normale arbeidsverzaamheden. Uit degenen, die overbleven, werden elke week 7 à 8 mensen geloot, die aan de AVP-week konden deelnemen.

Uiteraard konden alleen mensen meedoen, die gedurende de gehele week aanwezig waren en dus niet eerder met ontslag gingen.

Om nu hetzelfde effect in Nieuw Bergveen te bereiken (d.w.z. er moesten alleen mensen in de controlegroep komen, die gemotiveerd waren, veroordeeld wegens rijden onder invloed en die de laatste vijf jaar niet vanwege dit delict in een inrichting hadden gezeten) werd er als volgt te werk gegaan. Elke dinsdagochtend werd door de interviewers een stencil uitgereikt tijdens het wekelijkse introductiepraatje, waarin in het kort een dergelijk voorlichtingsprogramma werd besproken. Bij het uitdelen van het stencil waren degenen, die niet wegens rijden onder invloed waren veroordeeld, niet meer aanwezig. Vervolgens werd aan de betrokkenen gevraagd, of zij op het papier wilden aangeven, of zij belangstelling voor een dergelijk programma zouden hebben gehad, indien het ook in Nieuw Bergveen zou hebben gedraaid. Tenslotte moesten zij hierbij ook vermelden of zij de laatste vijf jaar voor rijden onder invloed hadden gezeten (zie voor de tekst van het betreffende stencil de bijlagen). Het plan bestond om uit de 'bruikbare' groep potentiële respondenten te loten. Er bleken echter zo weinig mensen hiervoor in aanmerking te komen, dat besloten werd iedereen, die aan de vereisten voldeed, te vragen mee te werken. Uiteindelijk bleken gedurende de interviewperiode in Nieuw Bergveen 120 mensen te zijn, die zowel vóór als na de programmaweek in Grave bereid waren aan de interviews mee te werken. In de volgende paragraaf zullen wij nader bekijken in hoeverre de beide onderzoeksgroepen achteraf met elkaar overeenkomen of verschillen.

4.4 Samenstelling van de onderzoeksgroepen.

Aan de hand van de verzamelde gegevens is nagegaan of er nog significante verschillen te onderscheiden zijn tussen de twee onderzoeksgroepen m.b.t. enige achtergrondvariabelen. Deze zouden eventueel immers een vertekend beeld kunnen opleveren m.b.t. de effecten, die het programma sorteert. Er bleken zich nauwelijks verschillen voor te doen. Voorzover van belang is er bij de analyse m.b.t. de attitudeverandering en kennisvermeerdering rekening gehouden met achtergrondvariabelen.

Voor degenen, die geïnteresseerd zijn in de samenstelling van de beide groepen verwijzen wij naar de bijlagen bij dit hoofdstuk.

T.a.v. één verschil, nl. dat m.b.t. de hoogte van het alcoholpromillage,

waarbij geconstateerd kan worden, dat in Grave mensen met hogere pro-millages zitten, dient nog een opmerking gemaakt te worden. Het zou kunnen zijn, dat het verschil tussen beide inrichtingen te herleiden is tot een eventueel verschil in het vervolgings- en straftoemettingsbeleid tussen de beide 'toeleveringsgebieden' voor de betreffende inrichtingen. Dit zou dan straks in de follow-up fase moeilijkheden op kunnen leveren, aangezien eventueel optredende verschillen in de recidive dan misschien ook hierop moeten worden teruggevoerd. Helaas beschikken we nog niet over alle strafverzwarende gegevens met betrekking tot de respondenten. Zo is er bijv. wel gevraagd of er ooit geldboete is opgelegd voor rijden onder invloed, maar niet, wanneer dit gebeurd is, zodat we niet weten of de rechter bij het vaststellen van de straf deze veroordeling als recidive heeft meegerekend of niet. Conform de richtlijnen van het OM (zie de bijlagen) zijn immers alleen veroordelingen van de laatste vijf jaar van belang voor het begrip recidive. We zullen in de follow-up fase hieraan uitvoerige aandacht hesteden.

4.5 Conclusie

Op alle door ons onderzochte achtergrondvariabelen verschillen de onderzoeksgroepen nauwelijks. Het lijkt er dan ook op, dat de onderzochte groep in Nieuw Bergveen een redelijk representatieve controlegroep vormt voor de deelnemersgroep aan het AVP in Grave. Zo er al verschillen zijn, is bij de analyse van eventuele attitudeverandering en kennisvermeerdering rekening gehouden met een mogelijk versturende invloed hiervan op deze resultaten.

5. HET FUNCTIONEREN VAN HET VOORLICHTINGSPROGRAMMA.

Voordat een bespreking van de mogelijke invloeden van het AVP op kennis en attitude aan de orde komt zullen we eerst aangeven hoe het programma in de onderzoeksperiode heeft gefunctioneerd. Dit hoofdstuk is gesplitst in vier paragrafen, waarin de volgende vragen aan de orde komen:

- a. Wat zijn de overwegingen die ten grondslag liggen aan de huidige vorm van het AVP? (pgf. 5.1 en 5.2)
- b. Welk informatiemateriaal is gebruikt en hoe is deze informatie overgebracht? (pgf. 5.3)
- c. Hoe wordt het AVP door de deelnemers gewaardeerd? (pgf.5.4)

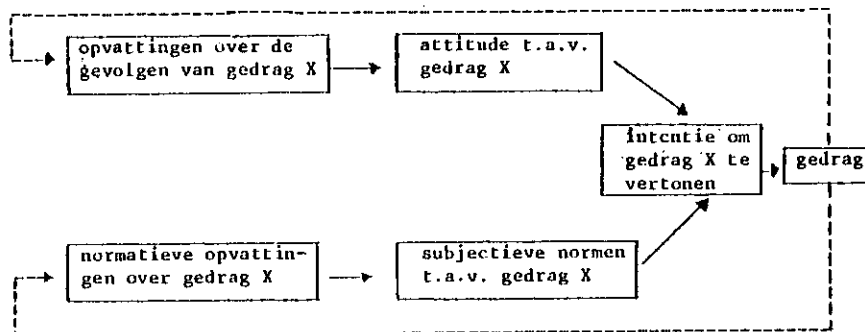
5.1 Het begrip attitude en het Alcohol Verkeer Project.

Indien de verwachting bestaat, dat het AVP de attitude van de deelnemers beïnvloedt, dienen we eerst aan te geven, wat we onder dit begrip verstaan. Ondanks het feit, dat er talloze definities bestaan van dit begrip, stellen Fishbein en Ajzen (1975)⁹⁾ dat de meeste onderzoekers het waarschijnlijk wel eens zullen zijn met de volgende definitie van attitude: een attitude is een aangeleerde predispositie te reageren op een aangegeven object op een consistent gunstige of ongunstige manier.

Zij geven een indeling in 4 fases, waarin gedrag tot stand komt: gevoel (gevoelens, beoordelingen), cognitie (meningen, opvattingen), wil (intentie tot het vertonen van gedrag) en gedrag (vaargenomen openlijke handelingen). Het voornaamste hierbij is, dat er een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen de intentie tot het vertonen van bepaald gedrag en het gedrag zelf.

Het begrip 'attitude' wordt gereserveerd voor de eerste categorie, het gevoel. Dit gevoel wordt bepaald door meningen en opvattingen, welke de basis vormen voor het model, dat wij in navolging van beide schrijvers hanteren. Deze meningen en opvattingen kunnen zowel positief als negatief zijn m.b.t. een bepaald object : tesamen bepalen zij de attitude. Deze attitude op zijn beurt behoeft weer niet noodzakelijk te leiden tot een specifieke vorm van gedrag. Attitude dient eerder gezien te worden als een algemene predispositie tot een aantal intenties, welke ieder voor zich kunnen leiden tot een bepaalde vorm van gedrag.

Deze intenties echter worden niet alleen bepaald door de attitude t.a.v. het gedrag, maar ook door subjectieve normen. Schematisch ziet dit er als volgt uit :

De stippellijn geeft aan, dat meningen en opvattingen weer een reactie kunnen zijn op het gedrag en de reacties die dit gedrag teweeg brengt. We zien dus, dat de intentie tot het vertonen van een bepaald gedrag beïnvloed kan worden door meer dan de attitude t.o.v. dit gedrag alleen. Passen we nu bovengenoemd model toe op het AVP, dan zien we, dat de programmamakers pogen het cognitieve gedeelte via voorlichting te beïnvloeden.

In de eerste plaats kan dit gebeuren door de deelnemers aan het AVP te doen kennismaken met de gevolgen van het rijden onder invloed. Deze gevolgen bewegen zich op twee terreinen: gevolgen voor de rijder onder invloed zelf en gevolgen voor de omgeving. Men kan proberen meer begrijpelijk te maken, waarom rijden onder invloed als misdrijf vervolgd wordt om op deze manier te bereiken, dat de gevaarzettingsnotie (het zich meer bewust zijn van de gevaren van het bewuste gedrag) bij de deelnemers verhoogd zou worden.

In de tweede plaats kan dit door de betrokkenen ervan te doordringen, dat de omgeving rijden onder invloed afkeurenswaardig vindt (beïnvloeding van subjectieve normen). Dit tweede aspect wilden de programmamakers niet te zeer benadrukken, omdat zij moraliseren zoveel mogelijk wilden vermijden (zie ook hoofdstuk 2).

Doordat bij de opzet van het programma met name attitudeverandering in de belangstelling heeft gestaan (en dus niet beïnvloeding van de subjectieve normen), bestaat de kans, dat het programma uiteindelijk niet leidt tot gedragsverandering.

5.2 Het ontwikkelen van de 'gevaarzettingsnotie'

Dijksterhuis constateerde in zijn proefschrift 'De gevangenis Bankendbosch II', dat de gedetineerde rijder onder invloed slecht geïnformeerd is over allerlei aspecten die samenhangen met het rijden onder invloed, met name m.b.t. de gevaren die dit gedrag met zich mee kan brengen¹⁰⁾. Hij beschouwt zijn gedrag ook niet als erg laakbaar. Vandaar dat het niet zo verwonderlijk is, dat dit delict als een 'folk-crime' te boek staat, iets dat iedereen wel doet of ooit gedaan heeft. Dit komt op twee manieren bij de betrokken gedetineerden tot uiting: enerzijds is er sprake van een zgn. 'pechvogel-mentaliteit' (iedereen doet het, maar ik ben toevallig gepakt), anderzijds treft men bij veel gedetineerden een vorm van onbegrip aan (waarom ik wel en die ander niet?) Er bestaat een gebrekkige kennis over het hoe en waarom van het beleid van justitie t.a.v. dit delict en de fouten worden dan vanzelfsprekend eerder bij dit apparaat gelegd dan bij zichzelf.

Wil men nu uiteindelijk het gedrag van de betrokkenen beïnvloeden door in te werken op de verstandelijke componenten van de persoonlijkheid via het aangeven van de gevolgen die door het bewuste gedrag kunnen ontstaan, (het ontwikkelen van de gevaarzettingsnotie), dan kan men verschillend te werk gaan. Men kan hierbij bijv. denken aan het vertonen van afschrikwekkende beelden van verkeersslachtoffers. De programmamakers waren echter van mening, dat deze werkwijze slechts een kortstondig schokeffect tot gevolg zou hebben en bovendien de mogelijkheid tot rationalisering van het gebodene zou openlaten: de betrokkenen (zouden) kunnen reageren met te zeggen, dat dergelijke ongevallen nooit door hen zouden worden veroorzaakt, omdat zij van zichzelf vinden, dat zij nog goed kunnen rijden met een borrel op.

De programmamakers hebben daarom ervoor gekozen om aan de hand van onderzoeksgegevens en statistisch materiaal te proberen te bereiken, dat de 'pechvogel-mentaliteit' en het onbegrip t.a.v. het justitieel handelen wordt weggenomen. Dit materiaal wordt door inleiders van diverse disciplines met behulp van o.a. video- en filmbeelden overgebracht, waarna over de gegeven informatie kan worden gediscussieerd. De inleiders dienen ervoor te waken, dat zij niet gaan moraliseren: het geheel moet in nuchtere, objectieve bewoordingen overgebracht worden, waardoor het op een hoger plan brengen van de gevaarzettingsnotie puur door eigen inzicht tot stand zou kunnen komen.

5.3 Het Alcohol Verkeer Project in de huidige vorm

Indien men wil weten welke veranderingen het voorlichtingsprogramma tewegg heeft gebracht, dient eerst beschreven te worden via welke informatie men poogt de gevaarzettingsnotie te ontwikkelen. In pgf. 2.5 is reeds in het kort aangegeven hoe het informatiepakket in de experimentele periode was samengesteld. Hieronder zullen wij wat uitvoeriger ingaan op de samenstelling van het huidige pakket, dat zich globaal over drie gebieden uitstrekt:

a. alcohol en verkeer

Dit onderwerp bestaat uit twee gedeelten, nl. het alcoholgebruik op zich en daarnaast de deelname aan het verkeer na het gebruik van alcoholhoudende drank. Het eerste gedeelte wordt verzorgd door de verpleger van de inrichting, die via het verstrekken van objectieve gegevens ingaat op de fysiologische aspecten van het alcoholgebruik.

In het tweede gedeelte wordt aandacht geschonken aan de invloeden, die alcohol kan hebben op het rijgedrag. Dit programma-onderdeel is van belang bij de ontwikkeling van de gevaarzettingsnotie. De projectleider, die dit onderdeel verzorgt, probeert aan te tonen aan de hand van op wetenschappelijke basis geschied materiaal (o.s. films en statistieken) dat de concentratie en het vermogen tot snel reageren bij elke bestuurder achteruïtloopt, naarmate hij meer gaat drinken dan 0,5 tot 0,8 promillage. In de discussie, die zich naar aanleiding van deze informatie ontwikkelt, wordt door de deelnemers vaak de nodige moeite gedaan de stelregel te onkrachten, dat deze vermindering van de concentratie voor iedereen opgaat. Toch is het zeer belangrijk, dat dit gegeven geaccepteerd wordt, daar dit de kiem legt voor het ontstaan van de gevaarzettingsnotie. Zo men dit niet wil accepteren, is het belangrijk de deelnemers te doen erkennen, dat deze stelregel wel een uitgangspunt mag zijn voor de beleidvoerders om het betreffende gedrag strafbaar te stellen.

b. politie en justitie

In het proefschrift van Dijksterhuis (hoofdstuk VIII) wordt melding gemaakt van het feit, dat door het contact, dat rijders onder invloed met elkaar hebben binnen de gevangenis Bankenbosch, de zgn. 'pechvogel-

mentaliteit' versterkt wordt en het onbegrip over het hoe en waarom van het justitieel handelen, met name dat van de politie, toeneemt¹¹⁾. Via het ontwikkelen van de gevaarzettingsnotie trachten de programmamakers het waarom van het justitieel handelen te verduidelijken. Daarnaast heeft men echter ook aandacht willen besteden aan het feit, dat het hoe hiervan vaak niet begrepen wordt. Om een voorbeeld te noemen:

men snapt vaak niet, waarom het een uur dient te duren eer de politie overgaat tot het afnemen van de bloedproef (welke termijn wettelijk is vastgelegd). Wanneer dit niet uitgelegd wordt kan dit de nodige irritaties bij de betrokkenen teweeg brengen. Ook dit onbegrip dient via informatieverschaffing weggenomen te worden.

Daarnaast dient in het oog gehouden te worden, dat de betrokkenen de procedure rond aanhouding en berechting vaak nog niet of onvoldoende hebben verwerkt. Vandaar dat het onderdeel politie en justitie vaak ook de functie vervult van 'stoom afblazen'.

De ambtenaar van de politie bijt in dit onderdeel de spits af. Tijdens de duur van het onderzoek zijn er drie verschillende personen geweest, die dit gedeelte voor hun rekening genomen hebben. In alle gevallen betrof het kadmensen die in hun beroep regelmatig met het delict rijden onder invloed waren geconfronteerd. De onderwerpen, die zij behandelden waren onder meer: de opzet van de landelijke alcoholcontroles, het verschil in beleid tussen de periode van vóór de novemberwet van 1974 en de daaropvolgende periode, de procedure m.b.t. de bloed- en ademproef en de rechten van politie en aangehoudene.

Het tweede gedeelte wordt verzorgd door een rechter of een officier van justitie. Aan de orde komen onderwerpen als: welke plaats neemt art.

26 WWV in ons wettenstelsel, hoe is het verloop van het proces ter terechtzitting, wat zijn de richtlijnen van het OM, wat zijn de rechten van de verdachte, wat zijn de omstandigheden waar de rechter op let etc.

c. alcohol en hulpverlening

Wanneer de gevaarzettingsnotie op een hoger plan is gebracht, behoeft dit nog niet te betekenen, dat ook het feitelijk gedrag van de betrokkenen beïnvloed wordt. Naast het niet willen veranderen van gedrag staat nog het niet kunnen: voor een deel van de groep rijders onder invloed vormt dit delict

slechts een symptoom of een van de symptomen van dieperliggende sociale problemen. Zo komen Van Ooyen(1969)¹²⁾ en Steenhuis(1972)¹³⁾ reeds tot de conclusie, dat bij dronken rijders in aanzienlijk hogere mate een gestrand huwelijk voorkomt dan bij de bevolking in het algemeen.

Zonder dat er aan dergelijke dieperliggende sociale problemen iets gedaan wordt, valt ook weinig te verwachten van gedragsverandering. Gezien de korte detentietijd lijkt het een illusie deze problematiek aan te pakken gedurende het verblijf binnen de inrichting.

In het programma is echter wel ruimte gecreëerd voor het inzichtelijk maken van het scala van mogelijkheden op het gebied van de hulpverlening bij alcoholproblemen, onder meer door video-materiaal over de AA (Anonieme Alcoholisten) en met name ook door een inleiding op de donderdagochtend, verzorgd door een maatschappelijk werker van het Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs Oost-Brabant. Hieruit zou dan mogelijk een indirect effect voort kunnen vloeien. Betrokkene hoeft dan niet direct anders over rijden onder invloed te gaan denken, hij zou misschien in de toekomst van hulpverleningsmogelijkheden gebruik kunnen gaan maken indien hij in de problemen komt. Vervolgens zou hij misschien minder gaan drinken waardoor de kans op het plegen van het betreffende delict kleiner wordt.

Het tijdstip, de donderdag, is met opzet zo gekozen, aangezien de vrees bestaat, dat de deelnemers zich, indien dit onderdeel eerder zou plaatsvinden, direct in het begin van de week in de hoek der hulpbehoevenden of potentiële verslaafden gedrukt zouden voelen, waaruit dan voor de rest van de week verdringings- en afweerreacties voort zouden vloeien, die het overbrengen van informatie onmogelijk zouden maken.

De inleider van het CAD vertelt iets over het proces van verslaving. Aan de hand daarvan ontstaan er discussies, waarbij veelal aangeknoopt wordt bij persoonlijke ervaringen van de deelnemers. De sfeer binnen de groep is bepalend voor het aantal reacties waarmee men komt. Vaak is men onder invloed van de voorgaande programma-onderdelen al wat afgestapt van het 'stoere drinkeboers'-idee en komt men tot soms verrassend eerlijke bekentenissen.

Wij hebben hierboven een grove indeling gemaakt in drie deelgebieden, nl. 'alcohol en verkeer', 'politie en justitie' en 'alcohol en hulpverlening'. Uiteraard is het niet mogelijk deze drie aspecten strikt te

scheiden. Het rijden onder invloed vormt nu eenmaal een complex geheel en de betreffende inleidingen overlappen elkaar dan ook enigszins qua inhoud. Daarnaast is de onderverdeling in zoverre betrekkelijk dat ieder onderdeel afzonderlijk dient bij te dragen tot het ontwikkelen van de gevaar-zettingsnotie.

5.4 De waardering voor inhoud en presentatie.

Aan de deelnemers is gevraagd rapportcijfers te geven voor presentatie en inhoud van de diverse onderdelen. In onderstaande tabel zijn de gemiddelde cijfers over de gehele interviewperiode weergegeven:

Tabel 5.1. Waardering voor inhoud en presentatie van de programma-onderdelen.

	Presentatie	Inhoud
Alcohol en verkeer	7.23	6.96
Alcohol en lichaam	7.69	7.36
Politie	7.41	6.87
Justitie	6.15	6.11
CAD-onderdeel	6.25	6.12

Zoals men ziet, wordt het onderdeel Alcohol en lichaam het hoogst gewaardeerd. Nogal wat deelnemers schrikken van de schadelijke gevolgen, die het gebruik van alcohol voor de lichamelijke conditie kan hebben terwijl ook uit het verzamelde materiaal blijkt, dat een groep deelnemers (17.3%) de verschaft informatie als volkomen nieuw beschouwt. In het algemeen ontstaat er n.a.v. deze inleiding weinig discussie, waarschijnlijk vanwege het feit, dat het hier harde gegevens betreft.

Ook het onderdeel Alcohol en verkeer bevat voor een aantal deelnemers nieuwe informatie (15.5%).

Wat betreft het onderdeel Politie: men apprecieert het feit dat men eens op voet van gelijkheid met de politie kan praten. Het gebodene levert ook elke keer weer voldoende stof voor discussie. Twee onderwerpen komen hierbij regelmatig terug: het inzetten en optreden van jonge politie-agenten en de moeilijkheden m.b.t. het verlengen van het rijbewijs tijdens een ontzegging.

Dat het onderdeel Justitie laag gewaardeerd wordt, hangt samen met het feit, dat dit steeds door andere inleiders verzorgd wordt, die ook zeer uiteenlopend gewaardeerd worden: variërend van een 3½ tot een 8. Elke keer ontstaat er een levendige discussie, waarbij met name drie hangijzers regelmatig terugkeren: het fenomeen 'klassejuatitie', de landelijke verschillen in de atraftoemeting (tijdens de periode, waarin geïnterviewd werd, vond ook het bij de deelnemers aan het programma 'beruchte' collectief sepot plaats door het OM te Utrecht^x) en het te weinig rekening houden met de sociale achtergronden van de verdachte. De deelnemers zijn vaak van mening, dat bepaalde onderwerpen vanwege de te krappe tijd niet voldoende uitgediept werden. Wel laat men zich zeer positief uit over het feit, dat de rechter of de officier reeds laat in de morgen aanwezig is (aan het einde van het programma-onderdeel dat verzorgd wordt door de politie) en tussen de middag met een groep gedetineerden mee gaat om te lunchen.

Wat betreft het CAD-onderdeel: de lage waardering is waarschijnlijk het gevolg van het feit, dat men zich een weinig in de verlaafdenhoek gedrukt voelde, hetgeen tijdens het afnemen van de interviews regelmatig gezegd werd.

De waardering voor het gehele programma is overwegend positief tot zeer enthousiast; dit blijkt uit het gegeven, dat niemand achteraf te kennen gaf het te betreuren te hebben meegedaan. Er waren wel uitvallers, maar de oorzaak hiervan was uitsluitend ziekte of externe problemen. Ook de inleiders worden overwegend positief beoordeeld, zoals hierboven reeds is aangegeven. Zo er al kritische geluiden opklinken over het programma dan doelen deze met name op punten, waaruit blijkt, dat het programma nog min of meer in de kinderschoenen staat. Zo vindt men bij enkele onderwerpen het materiaal verouderd en verlangt men, dat bepaalde onderwerpen uitgediept worden.

In hoofdstuk 8 zullen we naar aanleiding hiervan nog enige suggesties doen ter verbetering van bepaalde onderdelen van het programma.

---

x Het betreffende OM besloot vanwege overbelasting in het voorjaar van 1981 de vervolging van 172 personen, die waren aangehouden vanwege overtreding van art. 26 WvW, op te schorten. Dit bericht, waaraan in allerlei kranten aandacht is besteed, heeft nogal wat stof doen opwaaien.

6. DE EFFECTEN OP KORTE TERMIJN: KENNISVERMEERDERING EN ATTITUDEVERANDERING.

In dit hoofdstuk zal een gedeelte van de effecten, die mogelijk van het programma uitgaan op de deelnemers, besproken worden: de kennisvermeerdering en attitudeveranderingen. Het betreft hier effecten, die op korte termijn zijn waar te nemen, d.w.z. aan het einde van de detentie. Andere onderzochte effecten op korte termijn zijn die welke eventueel van het AVP uitgaan op het beleven van de detentie. Hieraan zal in hoofdstuk 7 aandacht worden besteed.

6.1. Kennisvermeerdering

De verwachting is, dat door het geven van informatie over een groot aantal zaken, die met het rijden onder invloed samenhangen, de kennis van problemen en gevaren wordt verhoogd, en dat mede daardoor attitudes in positieve zin worden veranderd. Een eerste indicatie voor dit laatste zou kunnen zijn het feit, dat de kennis met betrekking tot de diverse onderdelen van het programma inderdaad is toegenomen.

Hiertoe is de kennis van beide onderzoeksgroepen gemeten door middel van een kennisvragenlijst, welke door de betrokkenen individueel en schriftelijk is ingevuld. Dit gebeurde in Grave en in Nieuw Bergveen op hetzelfde tijdstip, nl. aan het begin en aan het einde van een week, waarin in Grave het AVP werd gegeven. De vragen zijn later gegroepeerd in 4 rubrieken, nl.:

- a. kennis omtrent alcoholgebruik en de daaruit voortvloeiende gevaren in het wegverkeer.
- b. kennis omtrent de bevoegdheden van de politie en de rechten van de verdachte bij het rijden onder invloed.
- c. kennis van de wet, zowel m.b.t. de strafbaarstelling als de regels van het strafprocesrecht
- d. kennis van de hulverleningsorganisatie de AA (Anonieme Alcoholisten).

Opgemerkt dient te worden, dat gedurende de AVP-week over al deze onderwerpen genoeg informatiemateriaal is verstrekt om de vragen goed te kunnen beantwoorden. Om te voorkomen, dat de deelnemers extra hun best zouden gaan doen om de goede antwoorden te onthouden is niet verteld, dat dezelfde vragenlijst achteraf nog eens aan hen zou worden voorgelegd.

Tabel 6.1 : De kennis voor en na het programma^{x)}.

	Grave (n=168)		Nieuw Bergveen (n=120)	
	Vooraf	Achteraf	Vooraf	Achteraf
Kennis alcohol	1½	6	2½	2½
Kennis politie	4	4½	4	4
Kennis wet	2	5½	1½	2½
Kennis AA	2½	6	3	3
Gemiddelde score	2½	5½	3-	3

De kennis vooraf

Zowel in Grave als in Nieuw Bergveen blijkt de kennis vooraf op een zeer laag peil te staan. Bij een score voor alle onderwerpen gezamenlijk komt Nieuw Bergveen uit op een gemiddeld cijfer van 3- en komt Grave er nog iets slechter vsmet met een 2½. Hiermee wordt het beeld, dat Dijksterhuis ons schetste (nl. dat de veroordeelde rijder onder invloed weinig weet over de aspecten die samenhangen met het rijden onder invloed) dus bevestigd.

Bekijken we de onderwerpen apart, dan blijkt in beide inrichtingen met name de kennis m.b.t. de invloeden van alcohol op het lichaam en het rijgedrag erg gering te zijn (voor Grave en Nieuw Bergveen resp. 1½ en 2½). Dit lijkt overeen te komen met de in het voorgaande hoofdstuk verstrekte gegevens, dat voor een redelijk grote groep deelnemers aan het het AVP de op dit terrein verstrekte informatie nieuw was. In Nieuw Bergveen is vooral de kennis m.b.t. de wet erg laag: een 1½. Van de bevoegdheden van de politie en de methode, die deze gebruikt weet men relatief het meest: zowel in Grave als in Nieuw Bergveen scoren de respondenten hierop een relatief hoge 4.

x) Toelichting:

De cijfers komen tot stand, door aan elk antwoord de kwalificatie goed (-1), middelmatig (-2) of slecht (-3) te geven en vervolgens de gemiddelde score per rubriek te waarden d.m.v. rapportcijfers (een gemiddelde score van 3 wordt dan een 0, een score van 2.8 wordt een 1, 2.6 = 2,....., 1.2=9 en 1=10)

De kennis achteraf

Vergelijken we beide inrichtingen dan valt een forse stijging op in de inrichting te Grave: het gemiddeld kennisniveau (vooraf 2½) geeft een stijging te zien van 3 punten tot een 5½, iets meer dan wat wij middelmatig geboemd hebben (een 5). In Nieuw-Bergveen loopt de score ook iets op: van een 3- naar een 3. Deze progressie is uitsluitend toe te schrijven aan een vooruitgang in wetkennis.

Het zal duidelijk zijn, dat kennisvermeerdering in Grave grotendeels het gevolg is van het voorlichtingsprogramma. Vervolgens is bekeken of de deelnemersgroep in Grave te onderscheiden is in subgroepen, welke op een of meer onderdelen misschien meer bevattelijk zijn voor het opnemen van kennis. Hierbij zijn de achtergrondvariabelen leeftijd, opleiding en sociale status in de analyse betrokken. Geen van deze achtergrondvariabelen vertoonde echter een significante correlatie met de progressie in kennis (zie de bijlagen). De conclusie is dan ook, dat door het programma de kennis over de gehele linie van de gedetineerde bevolking toeneemt en dat hiermee een eerste indicatie voor het nut van het programma gegeven is.

6.2. Attitudemeting

Bij het meten van veranderingen, met name attitudeveranderingen, doen zich, evenals bij ieder ander onderzoek, de nodige knelpunten voor. Zo dient men zich in de eerste plaats af te vragen op welke termijn een eventuele attitudeverandering waarneembaar is. We hebben gekozen voor een voor- en een nameting. Denkbaar is, dat de nameting, die ofwel 5 ofwel 12 dagen na binnenkomst in de inrichting geschiedde, te snel plaatsvond. Helaas bleek het echter niet mogelijk, dit anders te organiseren, aangezien het bij het gebruik maken van een controlegroep noodzakelijk is zoveel mogelijk versturende invloeden van buitenaf onder controle te houden. Dit is het makkelijkst te bereiken door de twee onderzoeksgroepen zoveel mogelijk in een vergelijkbare situatie en ruimte te plaatsen. Wil men deze situatie zo dicht mogelijk benaderen, dan moet men er in in het onderhavige geval voor kiezen zowel de voormeting als de nameting tijdens de detentie te verrichten. Overigens was een benadering thuis ook organisatorisch niet haalbaar. Aangezien de detentietijd in het merendeel van de gevallen slechts 14 dagen duurt,

kon deze periode tussen voor- en nameting niet langer worden. Vandaar dat de resultaten in deze paragraaf met enige voorzichtigheid benaderd dienen te worden.

Daarnaast is het de vraag, welke meetinstrumenten het beste te gebruiken zijn. Men kan attitude meten door aan de respondenten een aantal stellingen voor te leggen, waaraan zij zich al dan niet kunnen conformeren. Deze stellingen houden dan waardeoordelen in zoals: rijden onder invloed is gevaarlijk, rijden onder invloed is kwalijk etc. Bij de nameting legt men dan precies dezelfde vragen voor en vervolgens kijkt men, of er verschillen optreden in de beantwoording. Aan deze procedure kleven echter twee bezwaren. In de eerste plaats is van rijders onder invloed bekend, dat zij op het eerste gezicht dit gedrag wel redelijk gevaarlijk vinden zolang zij zelf er niet bij betrokken zijn. Van zichzelf vinden zij, dat zij meestal een auto nog naar behoren kunnen besturen. Dit betekent, dat zij zich aan algemene uitspraken hoogstwaarschijnlijk wel zullen conformeren, waardoor er tussen voor- en nameting weinig verschillen zullen optreden.

Daarnaast kan een tweede vorm van onjuist meten optreden. Aangezien de periode tussen voor- en nameting zo kort is, zal men zich veelal de antwoorden van de eerste meting nog weten te herinneren bij het invullen van de exit-vragenlijst en wellicht hetzelfde antwoordenpatroon volgen. Vandaar, dat ervoor gekozen is, om de respondenten rechtstreeks naar veranderingen te vragen. Een hieraan verbonden nadeel is, dat men moet oppassen voor sociaal wenselijke antwoorden. Met name in Grave is deze mogelijkheid zeer reëel aanwezig, aangezien voor de deelnemers aan het AVP uiteraard niet verborgen blijft, dat het belangrijk is, dat er gunstige resultaten gemeld kunnen worden. Ze worden immers geconfronteerd met een onderzoeksteam, dat zeer geïnteresseerd is in deze resultaten. Wanneer nu de deelnemers aan het AVP het programma als zinvol ervaren hebben, zullen zij misschien geneigd zijn hun antwoorden in een positieve richting te sturen. Dit zou een ernstige vertekening van de resultaten kunnen betekenen. Daarom is aan de vragenstellers uitdrukkelijk de instructie meegegeven eerst te vragen of mensen met betrekking tot een bepaald onderwerp hun gedachten veranderd hadden. Pas daarna werd bekeken, of dit dan in positieve zin gebeurd was of niet, waarna gescoord werd op een 5-puntsschaal. Vervolgens is

in een open vraag nagegaan in hoeverre men van gedachten veranderd was. Achteraf is overigens uit de resultaten gebleken, dat men niet al te bang hoeft te zijn, dat de respondenten zich hebben laten verleiden tot sociaal wenselijke antwoorden. In de eerste plaats is er geen grote groep, die gezegd heeft m.b.t. alle aspecten te zijn veranderd (nl.2%). Vervolgens zijn er zowel bij de totale onderzoekspopulatie als bij repondenten afzonderlijk zowel positieve als negatieve verschuivingen in attitude opgetreden. Als de repondenten zich hadden laten leiden door datgene, wat de vragenstellers graag wilden horen, dan zouden deze verschuivingen in grotere mate in positieve richting zijn opgetreden.

6.3. De resultaten

Gevonden verschillen in attitude m.b.t. de aanhouding en berechting.

In het onderzoek zijn vragen opgenomen m.b.t. de aanhouding en de berechting om te kijken, of deze t.g.v. het voorlichtingsprogramma in een ander perspectief gezien worden.

Uit de tabellen 6.2 t/m 6.4 (zie de bijlagen bij hoofdstuk 6) valt af te lezen, dat er achteraf enige kritiek uitgeoefend wordt op personen, die betrokken zijn geweest bij het proces en de veroordeling van betrokkenen (de rechter, officier van justitie en de advocaat). Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit, dat mensen t.g.v. voorlichtingsactiviteiten vaak bewuster en kritischer gaan staan ten opzichte van de geboden stof. In dit geval gaat de deskundige in het programma (de officier of de rechter) uitvoerig in op vragen van de deelnemers en probeert duidelijk te maken, waar een officier of rechter op let (of behoort te letten) tijdens de terechtzitting, welke argumenten voor de verdachte of zijn advocaat dus belangrijk zijn om naar voren te brengen. De eigen ervaringen worden dan logischerwijze getoetst aan deze 'normen', hetgeen in een enkel geval wel eens negatief voor de betrokkene kan uitvallen.

Opvallend is overigens, dat men i.t.t. het optreden van de officier van Justitie en de rechter over het politieoptreden bij de aanhouding niet negatiever is gaan denken (zie tabel 6.5 in de bijlage).

De attitude m.b.t. het rijden onder invloed

In Grave blijkt de groep, die er (meer) van doordrongen is geraakt, dat rijden onder invloed zo gevaarlijk is, dat het als misdrijf gestraft dient te worden, redelijk groot te zijn (24%). Ook in Nieuw Bergveen treden er enige veranderingen op in positieve zin. De gevonden verschil-

Tabel 6.6. Houdingsveranderingen t.a.v. rijden onder invloed als motief

Inrichting	meer van mening dat ROI een misdrijf is	niet veranderd van mening	minder van mening dat ROI een misdrijf is	
Grave	41 (24.4%)	121 (72%)	6 (3.6%)	168 (100%)
Nieuw Bergveen	7 (5.9%)	109 (91.6%)	3 (2.5%)	119 (100%)

1) ROI= Rijden onder invloed

ten tussen de beide inrichtingen zijn voldoende significant (T-toets, $p < .001$) om een indicatie te kunnen zijn, dat aan de verwachting, dat het AVP de gevaarzettingsnotie versterkt, beantwoord is.

Op deze en de hierna nog te bespreken veranderingen zullen we in pgf.6.5 nader ingaan.

De attitude m.b.t. politie en justitie

Ten aanzien van de politie, rechters en officieren van justitie zijn er nauwelijks houdingsveranderingen te bespeuren (zie de tabellen 6.7 t/m 6.9 in de bijlagen). Wel valt op, dat, zo er al verschillen optreden tussen de voor- en nameting, deze bij rechters en officieren voornamelijk in negatieve richting gaan. Ondanks het feit, dat het aantal personen, dat negatiever gaat denken over deze justitievertegenwoordigers, klein genoemd mag worden (8 tot 11%) is het de moeite waard dit resultaat aan een nadere analyse te onderwerpen, aangezien vrijwel alle veranderingen in Grave optreden en als een effect van het voorlichtingsprogramma kunnen gezien worden (zie verder pgf. 6.4).

De attitude m.b.t. alcohol en hulpverlening.

Er is gevraagd naar de houding t.a.v. mogelijke persoonlijke ervaringen met het CAD en de houding t.a.v. het CAD in het algemeen. De gevonden veranderingen m.b.t. de eigen ervaringen met het CAD blijken niet significant te zijn (zie tabel 6.10 in de bijlagen bij hoofdstuk 6).

De houdingsveranderingen t.a.v. het CAD in het algemeen zijn, zoals uit tabel 6.11 is af te lezen, opvallend groot. Een grote groep in Grave

Tabel 6.11. Houdingsveranderingen t.a.v. het CAD in het algemeen

Inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever
Grave	63 (43.4%)	70 (48.3%)	12 (8.3%) 145 (100%)
Nieuw Bergveen	3 (3.5%)	82 (96.5%)	0 85 (100%)

(ruim 43%) blijkt na afloop van het programma positiever over deze instantie te zijn gaan denken (het verschil met Nieuw Bergveen is significant : t-toets, $p < .001$). Deze veranderingen in voornamelijk positieve zin worden des te opvallender indien men bedenkt, dat het CAD-onderdeel één van de laagst gewaardeerde onderdelen was tijdens de periode, waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden. (zie verder 6.4)

6.4. Een nadere analyse van de resultaten.

In pgf. 6.4 hebben wij de beide onderzoeksgroepen vergeleken op groepsniveau, aangezien meting op individueel niveau (waarvoor bij iedere persoon uit Grave een vergelijkbaar iemand uit Nieuw Bergveen gevonden dient te worden) zou kunnen leiden tot een verlies van teveel proefpersonen. Het meten op groepsniveau brengt met zich mee, dat bij de signalering van eventuele veranderingen gecontroleerd dient te worden op allerlei achtergrondvariabelen, zoals leeftijd, sociale status etc. Zodoende kan men voorkomen, dat veranderingen, die in feite worden veroorzaakt door andere factoren, aan het voorlichtingsprogramma worden toegeschreven. Bij een analyse van de resultaten blijkt echter, dat er in Nieuw Bergveen nauwelijks veranderingen zijn opgetreden. Bovendien hebben we in hoofdstuk 4 gezien, dat er geen wezenlijke verschillen zijn tussen beide onderzoeksgroepen. Vandaar dat de gevonden veranderingen in Grave naar

alle waarschijnlijkheid zijn toe te schrijven aan het specifieke van deze inrichting: het Alcohol Verkeer Project.

We zullen nu wat dieper ingaan op de veranderingen, die in Grave zijn opgetreden.

De houding t.a.v. officieren en rechters

Wat betreft de houding t.a.v. officieren en rechters hebben we gezien, dat deze veranderingen, die klein in aantal zijn, voornamelijk in negatieve richting gaan. Omdat in het onderdeel justitie elke week andere inleiders optreden, is het van belang om te weten, of deze tendens zich voordoet bij elke inleider van dit onderdeel af dat enkele inleiders er op de een of andere manier uitspringen.

We kunnen kijken naar de waardering, die de repectievelijke inleiders hebben gekregen van de deelnemers en deze correleren aan de gevonden veranderingen.

Wanneer we de waardering door de deelnemers bekijken, valt op, dat van de twaalf inleiders 5 personen (waarbij 4 officieren van justitie) een onvoldoende krijgen. Vervolgens blijkt, dat deze 5 personen samen alleen al voor 15 van de 18 veranderingen in negatieve zin t.a.v. de officieren van justitie zorgen (83%) en 9 van de 13 veranderingen in negatieve zin t.a.v. rechters in Nederland (69%). In het evaluatie-onderdeel van het AVP op de vrijdagochtend werden deze personen als 'te autoritair, te afstandelijk' en als 'een vakidoot' beoordeeld. De redenen, die de in negatieve richting veranderde personen zelf opgeven, zijn overwegend:

- 1) er wordt te weinig aandacht besteed aan sociale omstandigheden
- 2) er zijn landelijk gezien te grote verschillen in strafmaat
- 3) de inleider draaide eromheen, m.n. met betrekking tot het onderwerp klassejustitie.

Een ander kritiekpunt was, dat deze inleiders zich te zeer richtten op de rechtbank waarbij zij werkten en vaak niet op de hoogte waren van de landelijke situatie.

Opgemerkt dient te worden, dat de 2 overige officieren ^{x)} juist erg hoog gewaardeerd worden. Zij bewerkstelligden, dat 6 mensen positiever over het OM gaan denken en 2 mensen positiever over de rechter. Deze

^{x)} Van de twaalf inleiders in het justitie-onderdeel waren zes mensen officier van justitie, zes waren rechter.

respondenten voegen eraan toe, dat de beide inleiders een voorbeeld dienden te zijn voor hun collegae in ons land.

Naar onze mening is als oorzaak voor deze gang van zaken te zien, het werken met verschillende inleiders, die te incidenteel in het programma optreden. Mogelijk zou een meer permanente groep of een goed op schrift gestelde instructie hier een verbetering voor kunnen vormen. Van de overige inleiders springt één man eruit. Deze inleider (een rechter) wordt zeer positief gewaardeerd (een 7½), maar in diezelfde week gaan 2 mensen negatiever staan t.o.v. het OM en 2 t.o.v. de rechter. Uit de verklaringen van deze mensen blijkt, dat zij vinden, dat er nogal wat landelijke verschillen zijn binnen de straftoemeting bij art. 26 WW. Hieruit en uit de hierboven sub 1) en 2) genoemde overwegingen blijkt, dat niet alle geregistreerde veranderingen persoonsgebonden zijn.

De houding t.a.v. het rijden onder invloed

Geconstateerd is dat 24% van de deelnemers in Grave positiever is gaan staan tegenover het feit, dat rijden onder invloed een misdrijf is. We hebben gekeken of bij bepaalde (groepen van) personen deze veranderingen meer optreden dan bij andere. Hiertoe hebben we de groep, die in positieve zin veranderd is vergeleken met de overigen^{x)} m.b.t. allerlei achtergrondvariabelen (nl. mate van café-bezoek, wel of geen werk, promillage, weigeren van de bloedproef, beroepsklasse, opleiding, leeftijd, burgerlijke staat en mate van alcoholafhankelijkheid). Alleen t.a.v. de achtergrondvariabele beroepsklasse (volgens de ITS-schaal gemeten) bleek er een significant verschil te bestaan tussen beide groepen (zie tabel op de volgende pagina).

---

x De mensen, die in negatieve zin veranderd zijn, zijn te gering in aantal om er bij de analyse apart aandacht aan te kunnen besteden. Ze zijn in de categorie 'niet-positiever' (zie tabel 6.9) ondergebracht. Ditzelfde is overigens gebeurd bij de houdingsveranderingen t.a.v. het CAD.

Tabel 6.12; Verschillen in beroepsklasse tussen mensen, die positiever zijn gaan denken over de bestrijding van RO1 als misdrijf en de rest.

	klasse I laag	klasse II	klasse III hoog	
positiever	18 (78.3%)	2 (8.7%)	3 (13.0%)	23(100%)
niet-positiever	31 (36.0%)	30 (34.9%)	25 (29.1%)	86(100%)
totaal	49	32	28	109

$$\chi^2 = 13.4 \quad df = 2 \quad p < .01$$

Uit de tabel blijkt, dat m.b.t. de variabele 'rijden onder invloed als misdrijf' mensen uit de laagste beroepsklasse vaker veranderen in positieve zin dan mensen uit de twee hogere klassen. Een aanvaardbare verklaring hiervoor kunnen we niet geven. In ieder geval hebben we wel nog gecontroleerd, of er ook verschillen in beroepsklasse zijn m.b.t. de beginscores op deze variabele. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Op de achtergrondvariabele 'beroepsklasse' na is er verder geen waarneembaar verschil tussen de groep, die in positieve zin verandert en de overigen. Ten aanzien hiervan dient echter de restrictie gemaakt te worden, dat het begrip recidive niet in de analyse betrokken is. In de literatuur zijn talloze voorbeelden te vinden, waarbij dit begrip wordt aangeduid als een redelijk voorspeller van crimineel gedrag¹⁴). Met het ons ter beschikking staande materiaal bleek het echter niet mogelijk deze variabele vast te stellen, hetgeen ons ertoe heeft doen besluiten, dit aspect in de follow-up studie de nodige aandacht te geven, zodat definitieve conclusies eerst in het eindrapport getrokken kunnen worden. Nadat we gekeken hebben, of er subgroepen m.b.t. objectieve achtergrondvariabelen te onderscheiden zijn tussen de groep 'positiever' en de groep 'niet-positiever' hebben we gekeken of er een onderscheid is m.b.t. de beginscores op de variabele 'rijden onder invloed als misdrijf' tussen beide groepen (zie tabel 6.13 in de bijlagen). Er bleek echter geen verschil te zijn. Wat wel opvalt, is dat 78% van de respondenten in Grave van tevoren reeds positief dacht over het felt, dat rijden onder invloed een misdrijf is.

De houding t.a.v. het CAD

De opzet om een drempelverlaging naar de hulpverleningsorganisaties te bewerkstelligen lijkt geslaagd, wanneer we zien dat 43% van de respondenten in Grave positiever gaat denken over het CAD. Wanneer we deze groep echter wat nauwkeuriger bekijken, zien we dat de veranderingen voornamelijk optreden bij mensen, die van tevoren geen mening over het CAD hadden, omdat ze er nooit of vrijwel nooit over gehoord hadden:

Tabel 6.14. Houding t.a.v. het CAD vóór het AVP van de mensen, die positiever en niet-positiever hiertegenover zijn gaan staan.

	van te voren wel een mening	van tevoren geen mening	totaal
positiever	17 (28.3%)	43 (71.7%)	60 (100%)
niet-positiever	46 (56.1%)	36 (43.9%)	82 (100%)
totaal	63	79	142 ^{x)}

$$\chi^2 = 10.8 \quad df = 2 \quad p < .01$$

Uit de tabel kan men aflezen, dat er in de meeste gevallen geen sprake is van een houdingsverandering, maar van een eerste meningsvorming. In het licht hiervan blijft het opvallend, dat het CAD-onderdeel tijdens het programma relatief zo laag gewaardeerd is. Een mogelijke verklaring hiervoor is misschien de opmerking van diverse deelnemers, dat het CAD hen een goede instelling lijkt te zijn, omdat 'het goed is dat er wat aan het alcoholprobleem wordt gedaan'. Gezien de relatief lage waardering, die het betreffende programma-onderdeel krijgt, is het niet uitgesloten, dat nogal wat mensen tot een houdingsverandering c.q. eerste meningsvorming gekomen zijn, omdat zij geschrokken zijn van de gevolgen, die alcoholgebruik teweeg kan brengen, hetgeen ook in andere inleidingen is aangestipt. In ieder geval valt op dit moment nog niet te zeggen hoe de houding t.a.v. het CAD in de toekomst op het gedrag van de betrokkenen zal doorwerken.

x) Het aantal niet te gebruiken waarden bedroeg 26.

Van de groep die positiever is gaan denken over het CAD en er van tevoren al een mening over had, dachten 3 van de 17 menen (18%) aanvankelijk niet positief over het CAD, terwijl dit er bij de groep, die niet in positieve richting is veranderd 17 van de 43 (40%) waren. Hoewel er geen significant verschil is, geeft het toch te denken, dat niet meer deelnemers aan het AVP hun mening geheel veranderd hebben. De enige verklaring, die hiervoor te geven zou zijn, is, dat in het verleden reeds is aangetoond, dat bij voorlichting vaak sprake is van een selectieve perceptie ¹⁵⁾.

Ook bij de houding t.a.v. het CAD na afloop van het AVP is gekeken of er achtergrondvariabelen zijn waarop de groep gedetineerden die positiever is gaan denken over het CAD verschilt van de overige gedetineerden. Alleen de variabele werk bleek een significant verschil op te leveren (zie tabel 6.14 in de bijlagen, $p < .01$). Een verklaring voor het feit, dat er relatief meer mensen met werk positiever over het CAD zijn gaan denken, zou kunnen zijn, dat men vreest, dat het hebben van alcoholproblemen moeilijkheden oplevert met het verkrijgen of houden van werk. Dit alles blijft echter zeer speculatief.

De houding t.a.v. de politie

Het feit, dat hier nauwelijks verschillen optreden, is niet verwonderlijk omdat de politie m.b.t. het delict rijden onder invloed een weinig controversieel gedrag vertoont. Het is voor de betrokkenen veelal duidelijk dat zij in overtreding zijn op het moment dat zij met de politie worden geconfronteerd. Maar dan komt de onzekerheid, wat er voor straf gegeven gaat worden, waarbij allerlei omstandigheden in de beoordeling meespelen. Vandaar dat de rechterlijke macht in dit opzicht misschien in een iets kwetsbaarder positie verkeert.

Niettemin is van belang, dat men in ieder geval niet negatiever tegenover de politie is gaan staan, hetgeen naast de relatief hoge waardering voor dit programma-onderdeel een duidelijke indicatie vormt voor het nut ervan.

6.5. Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gezien, dat op de korte termijn aan twee verwachtingen al dan niet in sterke mate is voldaan.

De kennis neemt t.g.v. het AVP toe en er zijn enige attitudeveranderingen waargenomen, m.n. met betrekking tot het CAD en het riskant zijn van rijden onder invloed. Het volgende hoofdstuk dient het sluitstuk te vormen van deze deelstudie. Hierin zal nagegaan worden welke invloeden er van het AVP uitgaan op het beleven van de detentie.

7. DE EFFECTEN OP KORTE TERMIJN: DETENTIEBELEVING

Aan de gevangenisstraf probeert men al jaren op verschillende manieren inhoud te geven. Nu eens laat men zich hierbij voornamelijk leiden door de overweging het verblijf binnen de inrichting een wat humaner karakter te geven dan weer vormt de toekomstige terugkeer van de gedetineerde in de maatschappij het uitgangspunt. Deze laatste overweging, die ook wettelijk is vastgelegd in art. 26 Beginselenwet Gevangeniswezen is een van de redenen om gedifferentieerde regieems te voeren.

In het laatste decennium zijn er nogal wat evaluatiestudies ondernomen¹⁶⁾, die pogen na te gaan of bepaalde vormen van regievoering verschillend uitwerken op de terugkeer in de maatschappij. Als succes criterium wordt dan meestal de mogelijke daling van de recidivesnelheid -en frequentie gehanteerd. Ook deze studie richt zich in hoofdzaak op dit gegeven. Men kan zich echter afvragen of dit het enige criterium is, waar men van uit dient te gaan en of een eventuele voortzetting van een voorlichtingsprogramma als het Alcohol Verkeer Project uitsluitend hieraan verbonden dient te worden. Dit hangt ervan af of men het verminderen van de recidive als een redelijk succes criterium ziet en of er andere succescriteria voorhanden zijn. Indien men zich afvraagt of het redelijk is het in het verleden meestal gebruikte criterium van recidivevermindering te hanteren dient in aanmerking genomen te worden dat de detentie slechts één van de aspecten van het geheel van strafrechtelijk ingrijpen in de levenssfeer van de betrokkene is. Van te voren heeft hij al het proces van aanhouding en berechting meegemaakt en vervolgens krijgt hij na zijn detentie te maken met de terugkeer in de maatschappij met alle problemen vandien, zoals stigmatisering en vervreemding. De verwachtingen m.b.t. de effecten van een andere aanpak in slechts een van de onderdelen van dit proces moeten dan ook niet al te hoog gespannen zijn. Anderzijds is het ook mogelijk een ander succes criterium op te voeren door te kijken of het AVP bijdraagt tot een gunstiger oordeel over de detentie. Deze vraag wordt dan te belangrijker naarmate men pessimistischer wordt over het slagen van resocialiseringsprogramma's in termen van recidivevermindering. Nemen we het op een meer humane manier invullen van de detentie als uitgangspunt, dan roept dit automatisch de vraag op, of dit als zodanig wel een voldoende uitgangspunt is. Hoewel de kritiek uit de maatschappij op

het beleid van het Gevangeniswezen zich voornamelijk richt tegen het feit, dat gedetineerden te goed behandeld zouden worden in strafinrichtingen, is naar onze mening het invullen van de detentie op een meer humane manier een voldoende krachtig argument om het AVP in stand te houden. Enerzijds speelt hier de overweging mee, dat zoveel mogelijk voorkomen dient te worden, dat de detentie schadelijke neveneffecten tot gevolg heeft waarover reeds jaren wordt gerapporteerd ¹⁷⁾. Wij denken hierbij aan zaken als criminalisering of verveling. Anderzijds spelen ook andere uitgangspunten van de gevangenisstraf hierbij een rol. De gevangenisstraf is bedoeld als een vrijheidsstraf, een ultimum remedium. De leedtoevoeging dient niet verder te gaan dan het karakter van de gevangenisstraf: een uit-de-maatschappij-plaatsing.

Om nu te bekijken of het AVP iets bijdraagt tot een gunstiger oordeel over de detentie, dient:

- a) vergeleken te worden of de beide inrichtingen objectief gezien op andere punten dan het AVP van elkaar verschillen om zodoende te kunnen vaststellen of eventueel te onderkennen verschillen in detentiebeleving (mede) ook andere oorzaken kunnen hebben;
- b) vastgesteld te worden, indien dit verschil er niet is en het AVP het enige verschil vormt tussen de beide regiems, of dit op enigerlei wijze uitwerkt in de detentiebeleving.

Zoals reeds eerder gezegd (zie hoofdstuk 3) was het niet mogelijk het detentiebelevingsonderzoek te verrichten bij dezelfde groepen gedetineerden, waarbij ook het onderzoek naar kennis- en attitudeverandering was gedaan. Bij de nameting van dit laatste onderzoek ontbrak nl. de tijd om nog meer vragen te stellen. Daarom is gekozen voor een tweede interviewperiode in het najaar van 1981. Dit is op zich niet zo'n bezwaar, omdat het programma intussen niet is gewijzigd en bovendien dit onderzoek als losstaand van de overige onderzoeksvragen beschouwd kan worden. De steekproeftrekking heeft overigens op precies dezelfde wijze plaatsgevonden als bij de materiaalverzameling ten behoeve van het onderzoek naar kennis- en attitudeverandering.

7.1. Vergelijkbaarheid van de inrichtingen

Voordat we op eventuele verschilpunten zullen ingaan, willen we nog even kort samenvatten wat de overeenkomsten zijn, zoals die in de hoofdstukken 2 en 4 reeds zijn beschreven. Hierin hebben wij gezien, dat de beide inrichtingen qua samenstelling van bevolking en qua regiem vrijwel aan elkaar gelijk zijn.

Met betrekking tot de samenstelling van de bevolking kunnen we stellen, dat het hier in beide gevallen om inrichtingen gaat, voornamelijk bestemd voor wegenverkeerswetters, aangevuld met gedetineerden die wegens een rijke schakering van andere delicten zijn veroordeeld. De gemiddelde strafduur bedraagt om en nabij de veertien dagen. Bovendien wordt er in beide inrichtingen op gelet, dat zich niet te veel 'inrichtingsgewennigen' onder de gedetineerde bevolking bevinden.

Ook qua regiem zijn beide inrichtingen vergelijkbaar. Het zijn half-open inrichtingen, waar onder leiding van werkmeesters voornamelijk gewerkt wordt in plantsoenen en hooaanplant en de detentie hoofdzakelijk in gemeenschap wordt doorgebracht.

Tot zover wat betreft de overeenkomsten.

De verschillen tussen beide inrichtingen zijn met name gelegen in de geografische ligging, het beheer en in enkele andere activiteiten naast het AVP.

Ligging.

De inrichting 'De Raam' ligt middenin het stadje Grave in tegenstelling tot Nieuw Bergveen, dat deel uitmaakt van het Veenhuizen-complex en dus meer geïsoleerd ligt van de bewoonde wereld. Daardoor is het in Grave ook mogelijk via het werk in de plantsoenen en het zwemmen in het gemeentelijk zwembad op zaterdag sporadisch in contact te komen met de plaatselijke bevolking, hetgeen maatschappij-ontwenning, zo daar al sprake van is in een periode van 14 dagen, tegen kan gaan.

Beheer.

Nieuw Bergveen is een onderdeel van Bankenbosch, niet vanwege het feit, dat het eraan grenst (de inrichtingen liggen ca. 3 km. van elkaar verwijderd), maar bestuurlijk gezien. Een adjunct-directeur van Bankenbosch is speciaal belast met het toezicht op deze inrichting en ook de andere func-

tionarissen, zoals de maatschappelijk werker en de geestelijk verzorgers opereren van hieruit.

De populatie voor Nieuw Bergveen wordt samengesteld uit de groep die elke maandag via het parket te Assen in Bankenbosch arriveert en vervolgens op maandagavond overgebracht naar Nieuw Bergveen. Voor sportaccomodatie is deze inrichting ook aangewezen op het overkoepelende Bankenbosch. Dit alles betekent in de praktijk dat men in Nieuw Bergveen niet zo makkelijk toegang heeft tot allerlei functionarissen, die men in een detentie-situatie nodig kan hebben, als in Grave het geval is. Dit blijkt ook uit de feitelijke gang van zaken in de inrichting zoals die in het onderzoek is geregistreerd. Zo blijkt uit het verzamelde materiaal, dat er in Nieuw Bergveen nooit contact is geweest tussen een geïnterviewde en een directielid, terwijl dit in Grave bij 15% wel het geval is geweest. In Grave is de drempel zelfs extra laag, doordat bijv. de geestelijk verzorgers in deze inrichting de meeste mensen uitnodigen voor een persoonlijk gesprek na binnenkomst. Een gevolg van dit alles is, dat de bewoners in Nieuw Bergveen meer op het executieve personeel of op elkaar aangewezen zijn.

Andere activiteiten.

In Grave is er naast het AVP ook nog de mogelijkheid om deel te nemen aan een reanimatiecursus, die tweemaal in de week in de avonduren wordt gegeven. De belangstelling hiervoor is groot en het is opvallend dat 35% van de respondenten in Grave hiernaan heeft deelgenomen, terwijl men toch al de gehele dag met voorlichting bezig is. Bij de analyse van de gegevens, die door de respondenten verstrekt zijn, is hiermee rekening gehouden. Een andere mogelijkheid in Grave is deelname aan handvaardigheidsactiviteiten. Deze hebben om uiteenlopende redenen tijdens de interviewperiode meestal geen doorgang kunnen vinden, zodat niet gezegd kan worden, dat deze een extra verstorende factor vormen bij het leggen van de relatie detentie-beleving-AVP. In Nieuw Bergveen kan men deelnemen aan een cursus van de Volksuniversiteit die 5 maal per jaar gegeven wordt. Ook deze cursus vormt geen verstorende factor bij de analyse van de AVP-invloeden, omdat deze in de periode, waarin het materiaal verzameld is, slechts éénmaal heeft plaatsgevonden en er maar drie respondenten van de populatie in Nieuw Bergveen aan hadden deelgenomen.

Conclusies.

Samenvattend kunnen we stellen, dat alleen de reanimatiecursus in Grave een verstorende invloed kan hebben op de onderzoeksresultaten, zodat we hiermee bij de analyse rekening dienen te houden. De ligging en beheersing van de inrichtingen spelen naar onze mening een ondergeschikte rol aangezien we ons willen richten op de vraag, of men in Grave vindt, dat de detentie op een zinvoller wijze is ingevuld dan in Nieuw Bergveen.

7.2 Operationalisering van de onderzoeksvraag.

De operationalisering van de vraag of het AVP op enigerlei wijze effect heeft op de detentiebeleving is wat moeilijk, aangezien de invalshoek die wij gekozen hebben, anders is dan die van de meeste andere evaluatiestudies. Niet alleen in Nederland¹⁸⁾, ook in het buitenland en met name in de Verenigde Staten¹⁹⁾ heeft men zich bij de evaluatie van onderwijs en voorlichtingsactiviteiten in inrichtingen voornamelijk gericht op effectmeting in termen van recidivevermindering en attitudeverandering. Wel zijn er de nodige detentiebelevingsonderzoeken gedaan, maar deze richten zich met name op de beleving van het totale regiem (vaak ook nog zonder gebruik te maken van vergelijking met een controlegroep) en niet op de relatie tussen een bepaald onderdeel van dit regiem en de detentiebeleving. En als dit wel gebeurt, zoals bijv. in het WODC-onderzoek van Van der Linden, waarbij twee inrichtingen voor middellang gestraften met elkaar vergeleken zijn, dan zijn beide inrichtingen voor het overige opk zeer verschillend qua regiem (in genoemd geval betreft het een vergelijking tussen een gesloten en een half-open inrichting). Wij hebben uiteindelijk gekozen voor een lijst van 10 houdingsvragen t.a.v. de detentie in het algemeen, waarbij met name twee vragen van belang zijn om te kijken of men de straftijd ook als zinvol ingevuld ziet door het AVP. In de eerste plaats wordt gevraagd, of men vindt dat de straftijd nuttig ingevuld is en daarnaast wordt gevraagd of men vindt, dat men iets van de detentie geleerd heeft.

7.3. De detentiebeleving in het algemeen

Op de 10 houdingsvragen (waarvan de preciese omschrijving in de bijlagen te vinden is) werd als volgt door de respondenten uit beide inrichtingen gescoord:

tabel 7.2. Gemiddelde scores detentiebeleving.

Inrichting:	Grave	Nieuw Bergveen	
1. behandeling	1.28	1.23	
2. verveling	2.78	2.98	
3. duidelijkheid regiem	1.49	1.43	
4. vrijheid	1.36	1.61	
5. verzorging	2.15	2.57	
6. mogelijkheden vrijetijdsbesteding	2.24	2.50	
7. nuttig invullen straftijd	3.34	4.21	
8. weinig kans op eenzaam voelen	1.75	2.20	
9. inspraak	2.21	2.13	
10. er beter uit komen	2.93	3.61	
gemiddelde totaalscore	2.15	2.45	t = 2.911 df = 9 p. = <.20

Toelichting: hoe lager de score, hoe gunstiger men over het betreffende item denkt.

Er kon gescoord worden van 1 tot 5.

Uitgaande van de gemiddelde totaalscore heeft de onderzoekspopulatie in Grave een iets gunstiger oordeel over de detentie dan die in Nieuw Bergveen. De belangrijkste bijdrage hierin wordt geleverd door het zevende en het tiende item: precies de twee items, die naar onze mening iets zeggen over de relatie AVP-detentiebeleving!

Zouden deze twee items niet in de lijst zijn opgenomen dan zouden de gemiddelde totaalscores voor Grave en Nieuw Bergveen resp. 1.91 en 2.08 geweest zijn.

Niet alleen de gemiddelde score geeft een indicatie voor het verschil tussen de beide inrichtingen op de genoemde twee punten (men zou immers kunnen

denken aan eventuele uitschieters, die de resultaten en met name de gemiddelde score beïnvloeden), ook in de volledige weergave van de resultaten op deze twee items komen de verschillen duidelijk tot uiting:

Tabel 7.3. Je hebt hier het gevoel, dat je je straf tijd nuttig doorbrengt.

Inrichting:	Grave		Nieuw Bergveen		
1. zeer mee eens	19	23.7%	5	8.9%	$\chi^2 = 11.34$
2. mee eens	7	8.7%	3	5.3%	df = 4
3. moeilijk te zeggen	15	18.8	5	8.9%	p < .05
4. oneens	6	7.5%	5	8.9%	
5. zeer oneens	33	41.2%	38	67.9%	
	80	100%	56	100%	

Tabel 7.4. Als je hier je detentie doorbrengt kom je er beter uit dan je er in kwam.

Inrichting:	Grave		Nieuw Bergveen		
1. zeer mee eens	19	23.7%	11	19.6%	$\chi^2 = 10.85$
2. mee eens	11	13.7%	3	5.3%	df = 4
3. moeilijk te zeggen	25	31.3%	11	19.6%	p < .05
4. oneens	7	8.8%	3	5.3%	
5. zeer oneens	18	22.5%	28	50%	
	80	100%	56	100%	

In het geval van het eerste item is in Grave meer dan 32% het min of meer eens met de betreffende stelling tegen in Nieuw Bergveen ruim 14%. In het geval van het tweede item zijn deze percentages resp. 37% en 25%.

Zoals we in de vorige paragraaf gezien hebben lijken voor de verschillen met betrekking tot deze twee items maar twee oorzaken aan te wijzen: het AVP en de reanimatiecursus. Willen we kijken, wat het effect van het AVP alleen is, dan kunnen we de scores op bovengenoemde vragen bekijken voor de respondenten die alleen aan het AVP hebben deelgenomen en respondenten die aan beide cursussen hebben deelgenomen.

Vergelijken we de gemiddelde scores van de respondenten, die aan beide cursussen hebben meegedaan met die van hen, die alleen aan het AVP deelgenomen hebben, dan zien we dat de verschillen in de groep, die alleen aan het AVP heeft deelgenomen met die in Nieuw Bergeveen vrijwel even groot blijven.

De conclusie lijkt dan ook gerechtvaardigd, dat het AVP een gunstiger oordeel over de detentie te weeg brengt. Dat de reanimatiecursus minder invloed heeft op deze detentiebeleving is overigens niet verwonderlijk, aangezien het hier gaat om twee avonden in de week en niet om een dagvullend programma.

7.4. De belangstelling voor georganiseerde regiemsactiviteiten in het algemeen

Dat een voorlichtingsprogramma een gunstiger oordeel over de detentie teweeg brengt is niet zo vreemd. Reeds in 1958 kwam Galtung in een onderzoek tot de ontdekking, dat de voornaamste wensen van gedetineerden in de richting gingen van een meer zinvolle invulling van de detentie, waaronder ook het krijgen van onderwijs²⁰⁾. Ook uit ons materiaal blijkt, dat er vraag is naar meer georganiseerde activiteiten (waaronder ook cursussen). Gevraagd naar een aantal wensen t.a.v. de detentie hebben 27 respondenten in Grave (hijna 34%) behoefte aan meer georganiseerde activiteiten. Opvallend hierbij is dat sport hovenaan het lijstje staat. Het blijkt in de praktijk moeilijk te zijn sportactiviteiten voor de AVP-deelnemers te organiseren. De officiële sportmiddag valt op woensdag, op welke middag echter ook het AVP wordt gegeven. Wegens de afwezigheid van een sportinstructeur op de donderdagmiddag (waarop de AVP-deelnemers vrij zijn) en het vaak niet aanwezig zijn van een bewaarder met de bevoegdheid sport- en spelleider blijven de AVP-deelnemers meestal verstoken van deze activiteiten.

Ook de handvaardigheid, die op dezelfde middag gepland is kon tijdens de interviewperiode vaak niet doorgaan. Vanuit het oogpunt bezien, dat in een week, waarin zoveel informatie wordt verstrekt, het goed zou zijn enige rustpunten in te bouwen, valt dit alles te betreuren.

Vijftien respondenten vragen om een zinnvollere invulling van de arbeid (bijv. aansluiting bij het beroep). Bovendien willen we hier in herinne-

ring brengen, dat het aantal mensen, dat aan de cursus wil meedoen, het dubbele bedraagt van het aantal, dat kan deelnemen.

In Nieuw Bergveen komt uit de onderzoeksresultaten hetzelfde beeld naar voren, nl. dat de belangstelling uitgaat naar meer georganiseerde activiteiten (sport, cursussen, knutselen, voorlichting in de zin van AVP, gebruik maken van beroep gedetineerden).

7.5. Conclusie

Wanneer men van het standpunt uitgaat, dat een gunstiger oordeel over de detentie ten gevolge van het AVP voortzetting hiervan reeds rechtvaardigt, dan zou hiertoe op grond van de gepresenteerde onderzoeksresultaten besloten kunnen worden. Tevens zou over de invoering van een dergelijk programma in andere meldingsinrichtingen gedacht kunnen worden, omdat ook de bewoners in Nieuw Bergveen behoefte hebben aan meer georganiseerde activiteiten en bovendien 70% van de ridders onder invloed (recidivisten meegerekend) bij de invulling van het stencil, die nodig was voor de steekproefstrekking in deze inrichting, te kennen gaf voor deelname in aanmerking te willen komen.

8. SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING

8.1. Samenvatting

In dit rapport zijn de effecten op korte termijn besproken van een voorlichtingsprogramma over alcohol en verkeer, zoals dit gegeven wordt aan veroordeelde rijders onder invloed in de gevangenis "De Raam" te Grave. Kennisvermeerdering en attitudeveranderingen zijn gemeten via een voor-en nameting bij de deelnemers in Grave en een controlegroep in Nieuw Bergveen (Veenhuizen) in de eerste helft van 1981. Met betrekking tot de invloeden van het voorlichtingsprogramma op de detentiebeleving is in het najaar van 1981 een nameting gehouden in beide inrichtingen.

Bij de interpretatie van de resultaten dient rekening gehouden te worden met het feit dat de periode tussen voor- en nameting in verband met de lengte van de straf (gemiddeld ca. 14 dagen) niet lang kon zijn. Op grond van de resultaten van een follow-up studie, welke in de eerste helft van 1982 wordt gedaan, zal een meer definitieve uitspraak kunnen worden gedaan over de waarde van het voorlichtingsprogramma.

De resultaten geven aan dat via het Alcohol Verkeer Project (AVP) de bij veroordeelde rijders onder invloed beperkte kennis met betrekking tot aspecten, die samenhangen met het rijden onder invloed, verhoogd wordt. In Grave stijgt de gemiddelde kennis van een 2½ naar een 5½ (rapportcijfers) tegen in Nieuw Bergveen van een 3- naar een 3 (zie hoofdstuk 6).

Uit de resultaten, afkomstig van de attitudemeting, blijkt, dat een groep deelnemers in Grave (24%) naar zijn zeggen zich nog meer bewust is geworden van de gevaren, die het rijden onder invloed met zich meebrengt dan van tevoren het geval is (tegen in Nieuw Bergveen maar 6%). Dit zou een aanwijzing kunnen zijn voor het feit, dat de door de programmamakers beoogde ontwikkeling van de gevaarzettingsnotie bij een gedeelte van de deelnemers aan het AVP is bereikt. Daarnaast is in Grave 43% van de respondenten positiever gaan denken over of op een positieve manier bekend geraakt met het CAD als hulpverleningsorganisatie voor alcoholproblemen, hetgeen wellicht een aanzienlijke drempelverlaging naar deze instantie kan betekenen.

Naast deze attitudeveranderingen in positieve zin worden in Grave enige kritische geluiden gesignaleerd ten aanzien van het beleid van het OM

en de rechter met betrekking tot art. 26 WW. Met name worden hier genoemd de landelijke verschillen in straftoemeting. In 8.2 zal hier nog op teruggekomen worden. Met betrekking tot de detentiebeleving kan gesteld worden, dat de deelnemers aan het AVP hun verblijf in Grave als nuttiger ervaren hebben dan de respondenten in Nieuw Bergveen en dat zij er naar hun zeggen ook met het oog op hun terugkeer in de vrije maatschappij wat aan gehad hebben (zie hoofdstuk 7).

De waardering voor het programma zelf is gemiddeld erg hoog, zowel qua inhoud als qua presentatie. De diverse intenders brengen met hun betoog regelmatig levendige discussies teweeg en meermalen komt het zelfs voor, dat een deelnemersgroep in haar enthousiasme geen gebruik wil maken van de mogelijkheid tot pauzeren. Wel vindt men in het algemeen het gebruikte materiaal enigszins verouderd (zie hoofdstuk 5).

8.2 Slotbeschouwing

Bovenstasnde resultaten vormen nog maar een deel van het onderzoek. De resultaten van de follow-up studie laten noodgedwongen nog op zich wachten. Toch kan worden gesteld dat de in dit deelonderzoek geregistreeerde effecten op zichzelf reeds een voortzetting van het AVP rechtvaardigen. In de afgelopen jaren is het penitentiaire beleid er steeds meer op gericht san de detentie een meer zinvolle invulling te geven, getuige de gedachten over de ontwikkeling van gevarieerde regiemsactiviteitenprogramma's. De achtergrond van deze gedachtengang wordt mede bepaald door de idee, dat de vrijheidsstraf niet meer leed dient toe te voegen dan de vrijheidsbeneming als zodanig al doet. Daarnaast dient bij de tenuitvoerlegging van deze vrijheidsstraf voortdurend in het oog gehouden te worden, dat de betrokkene na afloop weer terugkeert in de maatschappij.

Art. 26 Beginselenwet Gevangeniswezen houdt een resocialisatieopdracht in aan de overheid, maar dient daarnaast gelezen te worden als een taak de detentieschade zoveel mogelijk te beperken.

Dit alles lijkt alleen te verwezenlijken door aan de gedetineerde binnen de grenzen, die gesteld worden door de beheersbaarheid van de inrichting en de beveiliging, mogelijkheden te verschaffen de detentie door te

brenge op een manier, die zoveel mogelijk strookt met zijn persoonlijke behoeften. Naast de arbeid wordt daarbij steeds meer gedacht aan alternatieve mogelijkheden tot ontplooiing, zoals ontwikkelingsactiviteiten en onderwijs. Door het aanbieden van deze mogelijkheden aan de inrichtingsbevolking wordt bovendien de kans op een beter persoonlijk en sociaal functioneren in de maatschappij vergroot.

In dit licht bezien zijn de resultaten van het onderhavige onderzoek zeker van belang. Zoals we gezien hebben draagt het AVP nl. bij tot een positievere beleving van de detentiesituatie en voorziet het duidelijk in een behoefte.

Daarbij moet worden bedacht dat het verre van vanzelfsprekend is, dat ook voorlichtingsprogramma's een dergelijk effect sorteren. De kans, dat degenen, die voorgelicht worden, het idee krijgen, dat de voorlichters moraliseren, is nl. zeer reël. Ook in de literatuur wordt gewag gemaakt van het feit dat voorlichting in dit opzicht een moeilijke activiteit is. De Haes en Schuurman²¹⁾ merken hierover op: "Elke voorlichting is bedoeld om bij diegene aan wie men de voorlichting geeft, iets te veranderen. Men kan de bedoeling hebben de voorgelichte meer of andere kennis bij te brengen over een bepaald onderwerp, hem of haar tot een ander gedrag aan te zetten. Al die veranderingen zijn moeilijk, omdat mensen meestal een sterke weerstand blijken te hebben tegen een verandering in het, voor hen, logisch en stabiel samenhangende systeem van kenniselementen, basishouding en gedrag". Ook Middendorf²²⁾ uit de vrees, dat "Erwachsenenerziehung im liberalen Rechtsstaat unbehagen bereiten kann".

Uit de evaluatie is in ieder geval gebleken dat het AVP ondanks alle bezwaren, die aan een dergelijk voorlichtingsprogramma verbonden kunnen zijn, door de mensen goed is ontvangen en dat men niet het gevoel heeft gekregen dat werd gemoraliseerd.

Integendeel: uit opmerkingen tijdens de interviews en ook aan het adres van de projectleiders is gebleken, dat men het programma zinniger vindt dan gevangenisstraf zondermeer. Men vindt in ieder geval de detentie zinniger ingevuld dan in een soortgelijke inrichting, waarin zo'n programma niet plaatsvindt. In het verleden hebben evaluatiestudies aangetoond, dat minder strenge vormen van regiem in ieder geval niet leiden tot méér recidive²³⁾. Aangenomen mag worden dat de recidivecijfers bij diegenen, die het AVP gevolgd hebben, hoogstens gelijk zijn aan die bij de controlegroep.

In dat licht bezien zijn de resultaten van het onderzoek naar de detentiebeleving voornamelijk voldoende om te concluderen dat het AVP voortzetting verdient. Deze conclusie impliceert nog niet dat geen verbeteringen kunnen plaatsvinden aangezien via deze evaluatiestudie is gesignaleerd, dat het programma het punt van volwassenheid nog niet heeft bereikt. In de eerste plaats zou men hierbij moeten denken aan een aanpassing van het gebruikte materiaal. Filmmateriaal en videobeelden zijn vaak verouderd, niet in de laatste plaats vanwege het feit, dat er op dit gebied nog niet veel van bestaat.

Daarnaast zou meer aandacht besteed moeten worden aan het instrueren van de in het AVP optredende officieren van justitie en rechters. Als men bedenkt, dat de meeste kritische geluiden betrekking hebben op de landelijke verschillen in straftoemeting, dan zouden de inleiders hier tegenover kunnen stellen, dat het streven van met name het O.M. erop gericht is deze verschillen zo klein mogelijk te maken via ondermeer bijstelling van de richtlijnen voor het OM en dat hierdoor de verschillen momenteel al kleiner zijn dan bijv. 10 jaar geleden. Deze en soortgelijke aanwijzingen worden des te belangrijker, nu men werkt met steeds wisselende inleiders voor dit programma-onderdeel die daardoor te weinig kunnen putten uit eigen ervaringen met het geven van voorlichting in Grave.

In de derde plaats zou erop gelet moeten worden dat er voldoende faciliteiten geboden worden om recreatieve rustpunten in het programma te kunnen inbouwen. Deze zijn wel in de planning opgenomen (de donderdagmiddag is hiervoor gereserveerd), maar kunnen veelal vanwege organisatorische problemen geen doorgang vinden.

Tenslotte zou men het effect van het AVP kunnen vergroten door het meer dan tot nog toe gebeurd is te integreren in de totale regiervoering en dan ook het bewakend personeel meer bij de activiteiten te betrekken. Het blijkt nl. dat de meeste bewaarders geen kennis hebben kunnen maken met de inhoud van het AVP. Dit is zeker ook jammer, omdat diverse deelnemers behoefte hebben na afloop van het dagprogramma door te discussiëren over diverse onderwerpen en met het oog hierop regelmatig bewaarders benaderen. Deze follow-up zou mogelijk gemaakt kunnen worden door regelmatig bewaarders vrij te stellen om bepaalde programma-onderdelen te kunnen volgen. Daarnaast lijkt het geen slecht idee bij de concretisering van het GIS-model in "de Raam" de mogelijkheid te bekijken of bewaarders niet op enigerlei wijze in het programma kunnen participeren.

Literatuurongaven

- 1) Zie o.a.:
Verhagen, J. Rijders onder invloed, beïnvloed; een voorlichtingsprogramma in 'de Raam'.
BALANS, 11e jrg., jan.1980, blz. 1-2
Steenhuis, D.W. Vormingsproject in de gevangenis
Grave.
TREMA, aflevering 2, blz. 47 e.v.
- 2) Dijksterhuis, F.P.H. De gevangenis Bankenbosch II; beleving en invloed van een verblijf in de gevangenis voor verkeersdelinquenten.
Assen, van Gorcum, 1973
- 3) De Hart, A.W.G. Het alcohol verkeer project in de gevangenis de Raam te Grave.
PROCES, nr. 6, juni 1982, blz. 172-174
- 4) o.a. v.d.Linden, B. Regiem en recidive; een onderzoek naar het effect van twee verschillende gevangenisregiems op de recidive van middellanggestraften. WODC, 1978
- 5) Fishbein & Ajzen Belief, attitude, intention and behavior; an introduction to theory and research
Addison-Wesley, 1975.
- 6) Van Gent, B. en Katus, J. Voorlichting; theorieën, werkwijzen en terreinen. Samsom sociale en culturele reeks, Alphen aan den Rijn/Brussel, 1980
- 7) Jonkers, W.H.A. Het penitentiaire recht. Gouda Quint bv, Arnhem, blz. VIII-276-277
- 8) Jonkers, W.H.A. Het penitentiaire recht. Gouda Quint bv, Arnhem, blz. VIII - 275.
- 9) Fishbein & Ajzen Belief, attitude, intention and behavior; an introduction to theory and research
Addison - Wesley, 1975
- 10) Dijksterhuis, F.P.H. De gevangenis Bankenbosch II; Assen, van Gorcum, 1973
- 11) idem 10
- 12) van Ooyen, D. Verkeer en alcohol.
Assen, 1969
- 13) Steenhuis, D.W. Rijden onder invloed;
een onderzoek naar de relatie tussen strafmaat en recidive.
Assen, van Gorcum, 1972

- 14) zie o.a. v.d.Linden, B. .Regien en Recidive
WODC, 1978
- 15) Hovland, G.J. Social Communication, Reconciling con-
flicting results derived from experimental
and survey studies.
American Psychologist 14(1) 1959, blz.8-17
- 16) Zie o.a.
v.d.Linden, B. Middellanggestraften, WODC, 1981
Berghuis, A. De Sprang, WODC, 1981
- 17) Zie o.a.:
Nagel, W.H. De functies van de vrijheidsstraf.
Clemmer, D. Samson, Alphen aan den Rijn, 1977
The prison community
New York, Rinehart & Cy, 1958
- 18) o.a. Caminada, H.P.G.M. Het PTK-evaluatieonderzoek: een vergelijkend
onderzoek naar het effect van kortdurende
vrijheidsstraffen. Nijmegen, 1973.
- 19) Zie o.a.:
Kerle, K. Pensl Education: United States and Europe
The prison journal (VS), 53e jrg.(2), 1975
blz. 4-25
Lewis, M.V. The humanitea in prison
The prison journal(VS), 53e jrg.(2), 1975
blz. 26-35
- 20) Galtung, J. Gevangenis en maatschappij, Den Haag, 1967
- 21) van Gent, B. en Katus, J. Voorlichting
Samson sociale en culturele reeks.
Alphen aan den Rijn/Brussel, 1980, blz. 65.
- 22) Middendorf Nachmals: die Nachschuling von Alkoholtätern.
Blutalkohol, vol.19, 1982, blz. 129-136
- 23) zie o.a. Fiselier Open gesticht en recidive. Nijmegen, 1969

De leden van de begeleidingscommissie voor het onderzoek "Grave".

Voorzitter : Dr. D.W.Steenhuis, hoofd WODC

Secretaris : Drs. B.v.d.Linden, WODC
later opgevolgd
door : M.Brouwers, WODC

Leden : Dr. D.van Ooyen, commissaris te Middelburg,
later directeur studiecentrum te Warnsveld

: Mr.van Rossem-Broos, dekaan RAIO-opleidingen,
later plaatsverv. Officier van Justitie Arnhem

: Mr. A.G.de Hart, projectleider te Grave

later opgevolgd
door : Drs. E.Lambregts, idem

: Drs. H.Berg, directeur CAD Oost-Brabant

: Drs. J.de Vink, afdeling verslavingsaangelegenheden ministerie van volksgezondheid en mh.

: Mr. P.P.de Vrijer, afdeling Regiemsontwikkeling Directie Gevangeniswezen

: Drs. L.Erkelens, Stafbureau Wetenschappelijke Adviezen Directie Gevangeniswezen

later opgevolgd
door : Drs. B.v.d.Linden, idem

: Drs. P.Wesemann, SUOV

: J.Logjes, directeur van de gevangenis "De Raam" te Grave

later opgevolgd
door : Drs. R.Fernhout, idem.

I. Bijlagen bij hoofdstuk 4.

Richtlijnen Openbaar Ministerie (14-11-1977).

promillage	normaal	strafverzwarende omstandigheden	recidive binnen 5 jaar	strafverzw.omstand. en recidive
0.5 - 1.0	f300-- f500 20 - 30 % bruto maandink.	f600 - f2000 40 - 100 % 3 - 6 mnd ontz.	f300 - f500 20 - 30 %	f600 - f2000 40 - 100 % 3 - 6 mnd ontz.
1.0 - 1.5	f600 - f2000 40 - 100 % 3 - 6 mnd ontz.	f750 - f2000 50 - 100 % 9 mnd ontz. 1 - 2 wk vw.	f750 - f2000 50 - 100 % 9 mnd ontz. 1 - 2 wk vw.	1 jaar ontz. 2 wk ov.
1.5 - 2.0	f750 - f2000 50 - 100 % 9 mnd ontz. 1 - 2 wk vw.	1 jaar ontz. 2 wk ov.	1 jaar ontz. 2 wk ov.	
boven 2.0	1 jaar ontz. 2 wk ov.			

'Broodrijders': eerste maal ipv. onvoorwaardelijke ontzegging een voorwaardelijke en f200 extra boete per maand. Recidive: onvoorwaardelijke ontzegging, in uitzonderingsgevallen in plaats daarvan gevangenisstraf en zeer hoge boete. Ontzegging: nooit korter dan 3 mnd. Voorwaardelijke ontzegging nooit langer dan vier maanden.

Het ministerie van Justitie is er over aan het denken om in de toekomst in strafinrichtingen als deze meer voorlichtingsprogramma's te geven aan rijders onder invloed. Gebleken is namelijk dat de kennis van de gemiddelde Nederlander van de invloeden van alcohol op het rijgedrag en het lichaam niet erg groot is. Bovendien weet men weinig van de bevoegdheden van politie en justitie op dit gebied.

Gedacht wordt nu aan het geven van voorlichting gedurende een periode van circa één week aan mensen die gestraft zijn voor rijden onder invloed. In de gevangenis "de Raam" in Grave draait al enige tijd experimenteel een voorlichtingsprogramma. Heel kort gezegd bestaat dit programma uit voorlichting door verschillende mensen uit de praktijk. Er zijn mensen van de medische staf, van de politie, van justitie, van de RAJO-opleiding (Rechterlijke Ambtenaren in Opleiding) en van het CAD (Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs), die ieder op hun terrein een inleiding verzorgen. Een en ander wordt met filmbeelden verduidelijkt. Na elk programma-onderdeel is er gelegenheid tot discussiëren en de laatste ochtend van de week wordt door de deelnemers besteed aan het praten over het totale programma (evaluatie).

Het voorlichtingsprogramma komt in de plaats van de arbeidswerkzaamheden, waarmee op dit moment de straftijd wordt gevuld.

Dit alles geldt echter nog niet voor u.

In de toekomst zal echter ook in Nieuw-Bergveen zo'n programma verzorgd worden.

Om eens te kijken hoe groot de belangstelling hiervoor zal zijn in de toekomst, willen wij u hieronder enkele vragen stellen.

Als laatste vraag ziet u opgenomen, of u de laatste 5 jaar al eerder voor rijden onder invloed in een strafinrichting hebt gezeten. De kennis van de mensen die in deze periode zijn veroordeeld over de alcoholwet (+ 5 jaar oud) zal dan waarschijnlijk groter zijn.

(doorhalen wat niet van toepassing is)

IK ZOU AAN ZO'N VOORLICHTINGSPROGRAMMA MEEDOEN

JA / NEE

IK HEB DE LAATSTE 5 JAAR REEDS VOOR RIJDEN ONDER INVLOED
IN EEN STRAFINRICHTING GEZETEN

JA / NEE

Leeftijd

	Grave	Bergveen
18-23 jaar	16 (9.5 %)	13 (10.8 %)
24-30 jaar	44 (26.2 %)	33 (27.5 %)
31-40 jaar	73 (43.5 %)	54 (45.0 %)
41-50 jaar	26 (15.5 %)	13 (10.8 %)
> 50 jaar	9 (5.4 %)	7 (5.8 %)
totaal	168 (100 %)	120 (100 %)
$\chi^2 = 1.35$ $df = 4$ n.s.		

Burgerlijke staat

	Grave	Bergveen
gehuwd/ samenwonend	102 (60.7 %)	70 (58.3 %)
gescheiden/ samengewoond	28 (16.7 %)	13 (10.8 %)
verkering	13 (7.7 %)	13 (10.8 %)
vrijgezel	25 (14.9 %)	24 (20.1 %)
totaal	168 (100 %)	120 (100 %)
$\chi^2 = 3.56$ $df = 3$ n.s.		

Werksituatie

	Grave	Bergveen
wel werk	109 (64.9 %)	85 (70.8 %)
geen werk	59 (35.1 %)	35 (29.2 %)
totaal	168 (100 %)	120 (100 %)
$\chi^2 = 1.13$ $df = 1$ n.s.		

Beroepsindeling van laag naar hoog (volgens ITS-schaal)

	Grave		Bergveen	
klasse 1	11	(10.1 %)	8	(9.4 %)
klasse 2	38	(34.9 %)	32	(37.6 %)
klasse 3	19	(17.4 %)	10	(11.8 %)
klasse 4	13	(11.9 %)	10	(11.8 %)
klasse 5	11	(10.1 %)	8	(9.4 %)
klasse 6	17	(15.6 %)	17	(20.0 %)
totaal	109	(100 %)	85	(100 %)
Gemiddelde score :	3.24		3.34	

Strafduur

	Grave		Bergveen	
6- 7 dagen	18	(10.7 %)	5	(4.2 %)
10 dagen	6	(3.6 %)	6	(5.0 %)
14-15 dagen	123	(73.2 %)	90	(75.0 %)
20-22 dagen	19	(11.3 %)	14	(11.7 %)
24 dagen	1	(0.6 %)		
28-30 dagen	1	(0.6 %)	5	(4.2 %)
totaal	168	(100 %)	120	(100 %)

Reeds uitgezeten detentie bij exit interview

	Grave		Bergveen	
5 dagen	97	(57.7 %)	53	(44.2 %)
12 dagen	71	(42.3 %)	67	(55.8 %)
totaal	168	(100 %)	120	(100 %)

Recidivisme voor art.26

	Grave	Bergveen
recidivist	15 (10.7%)	18 (16.7%)
geen recid.	153 (89.3%)	102 (83.3%)
totaal	168 (100%)	120 (100%)

Promillage

	Grave	Bergveen
1.0 %		2 (1.7 %)
1.0-1.5 %	7 (4.2 %)	12 (10.0 %)
1.5-2.0 %	29 (17.3 %)	35 (29.2 %)
2.0-2.5 %	49 (29.2 %)	31 (25.8 %)
2.5-3.0 %	31 (18.5 %)	18 (15.0 %)
3.0 %	9 (5.4 %)	2 (1.7 %)
bloedproef geweigerd	28 (16.7 %)	7 (5.8 %)
weet niet	15 (8.9 %)	13 (10.9 %)
totaal	168 (100 %)	120 (100 %)
Gemiddelde (voor de promillages) : Grave 2.27 %o Bergv. 2.04 %o		

Promillage niet-recidivisten

	Grave	Bergveen
1.0 %		2 (2.0 %)
1.0-1.5 %	6 (3.9 %)	10 (9.8 %)
1.5-2.0 %	27 (17.6 %)	31 (30.4 %)
2.0-2.5 %	45 (29.4 %)	27 (26.5 %)
2.5-3.0 %	29 (19.0 %)	13 (12.7 %)
3.0 %	9 (5.9 %)	2 (2.0 %)
bloedproef geweigerd	25 (16.3 %)	5 (4.9 %)
weet niet	12 (7.8 %)	12 (11.8 %)
totaal	153 (100 %)	102 (100 %)
Gemiddelde (voor de promillages) : Grave 2.28 %o Bergv. 2.01 %o		

Drinkgedrag

	Grave	Bergveen
thuis	48 (30.2 %)	41 (36.3 %)
buitenshuis	86 (54.1 %)	54 (47.8 %)
gelijk	25 (15.7 %)	18 (15.9 %)
totaal	159 (100 %)	113 (100 %)
$\chi^2 = 1.26$ $df = 2$ n.s.		

Eén of meer malen cafébezoek per week

	Grave	Bergveen
wel	97 (57.7 %)	76 (63.0 %)
niet	71 (42.3 %)	44 (37.0 %)
$\chi^2 = 0.92$ $df = 1$ n.s.		

CAD-kontakten

	Grave	Bergveen
geen	123 (73.2 %)	76 (63.3 %)
1 maal	9 (5.4 %)	12 (10.0 %)
2 maal	8 (4.8 %)	11 (9.2 %)
3 maal	3 (1.8 %)	6 (5.0 %)
>3 maal	24 (14.3 %)	13 (10.9 %)
niet ingevuld	1 (0.6 %)	2 (1.6 %)
totaal	168 (100 %)	120 (100 %)

Alcoholtest

inrichting	Grave	Nieuw Bergveen
aantal malen 'ja' :		
geen	18 (10.7 %)	20 (16.7 %)
1 maal	25 (14.9 %)	20 (16.7 %)
2 maal	20 (11.9 %)	13 (10.8 %)
3 maal	23 (13.7 %)	15 (12.5 %)
4 maal	28 (16.7 %)	13 (10.8 %)
5 maal	15 (8.9 %)	10 (8.3 %)
6 maal	13 (7.7 %)	8 (6.7 %)
7 maal	4 (2.4 %)	2 (1.7 %)
8 maal	5 (3.0 %)	4 (3.3 %)
9 maal	4 (2.4 %)	0 (0.0 %)
onverwerkbaar	13 (7.7 %)	15 (12.5 %)
totaal	168 (100 %)	120 (100 %)

Toelichting : Bovenstaande tabel geeft het aantal malen weer, dat door de respondenten positief is gescoord op de alcoholtest, die door ons is samengesteld uit de drie testen, die in het onderzoek zijn gehanteerd (de-doe-de-drink-ik-teveel-test, de CAGE-test en een test van Polick).*)

Hoe groter het aantal malen is, dat er positief geantwoord wordt door een respondent, des te groter is de indicatie, dat deze alcoholproblemen kent. De door ons samengestelde alcoholtest bestaat uit de volgende vragen:

1. Heb ik wel eens geprobeerd minder te drinken?
2. Heb ik ooit het gevoel gehad, dat ik moet minderen met drinken?
3. Ben ik, na gedronken te hebben, de volgende dag wakker geworden, terwijl ik mij voor een deel niet meer kon herinneren wat ik tijdens het drinken gedaan of gezegd had?
4. Drink ik wel eens door? En eet ik dan minder? Sla ik wel eens een maaltijd over?
5. Vind ik eigenlijk, dat ik wel wat teveel drink?
6. Zijn er mensen, die mij lastig hebben gevallen doordat zij kritiek hadden op mijn drinken?
7. Heb ik, na één of twee glazen alcohol een onweerstaanbaar verlangen om verder te drinken?
8. Drink ik wel eens langer dan 12 uur achter elkaar door?
9. Drink ik 's ochtends na ontwaken om een kater kwijt te raken?

*) Deze test zal in de toekomst nog worden gevalideerd.

Samenhangen van de variabelen leeftijd, opleiding en sociale status (ITS)
met de verschillen in kennis (Pearson correlatie).

leeftijd	-.13	-.04	-.12	-.01
opleiding	-.05	-.11	-.08	-.01
status	.00	-.11	-.07	.10
	Kennis alcohol	Kennis politie	Kennis wet	Kennis AA

Tabel 6.2 : Houdingsveranderingen t.a.v. het optreden van de advocaat

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	3 (3.8 %)	72 (91.1 %)	4 (5.1 %)	79 (100 %)
Nieuw Bergveen	1 (1.6 %)	61 (98.4 %)	0	62 (100 %)
Totaal	4 (2.8 %)	133 (94.3 %)	4 (2.8 %)	141 (100 %)

Tabel 6.3 : Houdingsveranderingen t.a.v. de aandacht van de OvJ ter zitting

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	5 (3.6 %)	121 (88.3 %)	11 (8.0 %)	137 (100 %)
Nieuw Bergveen	0	98 (100 %)	0	98 (100 %)
Totaal	5 (2.1 %)	219 (93.2 %)	11 (4.7 %)	235 (100 %)

Tabel 6.4 : Houdingsveranderingen t.a.v. de aandacht van de rechter

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	2 (1.5 %)	126 (92.0 %)	9 (6.6 %)	137 (100 %)
Nieuw Bergveen	1 (1.0 %)	96 (98.0 %)	1 (1.0 %)	98 (100 %)
Totaal	3 (1.3 %)	222 (94.5 %)	10 (4.3 %)	235 (100 %)

Tabel 6.5 : Houdingsveranderingen t.a.v. het optreden van de politie

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	6 (3.6 %)	157 (94.6 %)	3 (1.8 %)	166 (100 %)
Nieuw Bergveen	0	118 (100 %)	0	118 (100 %)
Totaal	6 (2.1 %)	275 (96.8 %)	3 (1.1 %)	284 (100 %)

Tabel 6.7 : Houdingsveranderingen t.a.v. de politie in het algemeen

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	7 (4.2 %)	161 (95.8 %)	0	168 (100 %)
Nieuw Bergveen	0	120 (100 %)	0	120 (100 %)
Totaal	7 (2.4 %)	281 (97.6 %)	0	288 (100 %)

68

Tabel 6.8 : Houdingsveranderingen t.a.v. officieren in het algemeen

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	7 (4.5 %)	132 (84.1 %)	18 (11.5 %)	157 (100 %)
Nieuw Bergveen	0	117 (99.2 %)	1 (0.8 %)	118 (100 %)
Totaal	7 (2.5 %)	249 (90.5 %)	19 (6.9 %)	275 (100 %)

Tabel 6.9 : Houdingsveranderingen t.a.v. rechter in het algemeen

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	6 (3.8 %)	140 (88.1 %)	13 (8.2 %)	159 (100 %)
Nieuw Bergveen	1 (0.8 %)	117 (98.3 %)	1 (0.8 %)	119 (100 %)
Totaal	7 (2.5 %)	257 (92.4 %)	14 (5.0 %)	278 (100 %)

Tabel 6.10 : Houdingsveranderingen t.a.v. de dienstverlening van het CAD

inrichting	positiever	hetzelfde	negatiever	totaal
Grave	5 (16.7 %)	24 (80.0 %)	1 (3.3 %)	30 (100 %)
Nieuw Bergveen	5 (13.9 %)	31 (86.1 %)	0	36 (100 %)
Totaal	10 (15.2 %)	55 (83.3 %)	1 (1.5 %)	66 (100 %)

Tabel 6.13 : Beginscores in Grave van de groep, die positiever is gaan denken over het feit, dat r.o.l. een misdrijf is en die van de rest

	positief	twijfelachtig	negatief	totaal
positiever na AVP	32 (78 %)	6 (14.7 %)	3 (7.3 %)	41 (100 %)
niet positiever na AVP	99 (78 %)	19 (15.0 %)	9 (7.1 %)	127 (100 %)
Totaal	131 (78 %)	25 (14.9 %)	12 (7.1 %)	168 (100 %)

Tabel 6.15 : Verschil in werksituatie voor de groep in Grave, die positiever gaat denken over het CAD en de rest

	werk	geen werk	totaal
positiever	47 (75.8 %)	15 (24.2 %)	62 (100 %)
niet positiever	45 (54.9 %)	37 (45.1 %)	82 (100 %)
Totaal	92 (63.8 %)	52 (36.2 %)	144 (100 %)
$\chi^2 = 6.7 \quad df = 2 \quad p < .01$			

Intake-interview

Antwoord omcirkelen

1. U bent nu hier in Grave/Nieuw Bergveen gekomen voor rijden onder invloed. Hoe bent u met de politie in aanraking gekomen?
  1. speciale actie
  2. ongeval
  3. verkeersovertreding
  4. rijgedrag trok de aandacht
  7. anders, te weten .....

2. U kreeg een proces-verbaal. Waarop was het oordeel van de politie gebaseerd? (eventueel meer antwoorden)
  1. één blaastest
  2. twee blaastesten
  3. bloedproef
  4. weigering blaastest
  5. weigering bloedproef
  7. anders, te weten .....

3. Kreeg u een rijverbod?
  1. ja
  2. nee

- 3a. Hoe lang?
..... uur

4. Vorderde de politie uw rijbewijs in?
  1. ja
  2. nee

5. Hoeveel gevangenisstraf legde de rechter op? (in dagen)
  1. .... dagen onvoorwaardelijk
  2. .... dagen voorwaardelijk

6. Kreeg u nog een (voorwaardelijke) geldboete?
1. ja
  2. nee (door naar 8)
- 6a. Hoeveel?
1. .... gulden onvoorwaardelijk
  2. .... gulden voorwaardelijk
7. Kreeg u nog een (voorwaardelijke) ontzegging van de rijbevoegdheid?
1. ja
  2. nee (door naar 9)
- 7a. Hoelang?
1. .... maanden onvoorwaardelijk
  2. .... maanden voorwaardelijk
8. Wat was uw promillage?
1. .... %
  2. bloedproef geweigerd
  9. weet niet
9. Hoeveel had u, dacht u, toen gedronken?
1. .... glazen alcoholhoudende drank
  9. weet niet
- 9a. Hoeveel uur had u alcohol zitten drinken?
- ..... uur
10. Voelde u zich tot rijden in staat?
1. zeer goed
  2. goed
  3. ging wel
  4. slecht
  5. zeer slecht

11. Waar kwam u vandaan vóór de aanhouding? (laatste stop)
01. op bezoek geweest
  02. bar, dancing, nachtclub
  03. café, restaurant
  04. werk horecasector met alcohol
  05. werk overige situaties, nl. ....
  06. afhalen, wegbrengen
  07. feest
  08. vergadering
  09. huis
  77. anders, te weten .....
  99. onbekend
- 11a. Op welk tijdstip bent u aangehouden?
1. .... uur
  9. onbekend
- 11b. Hoeveel km. schat u de afstand tussen de plaats waar u vandaan kwam en de plaats van bestemming?
1. .... km
  9. weet niet
12. Rijdt u vaker met een borrel te veel op?
1. ja
  2. nee (door naar 14)
- 12a. Hoe vaak het laatste jaar?
- ..... maal
13. Bent u het er mee eens, dat rijden onder invloed een misdrijf is in de Nederlandse wet, d.w.z. dat je er gevangenisstraf voor kunt krijgen?
1. zeer mee eens
  2. mee eens
  3. twijfelachtig
  4. oneens
  5. geheel oneens
  9. weet niet (door naar 15)

13a. Waarom?

14. Welke mogelijkheden waren er om niet onder invloed te rijden?

01. medepassagier kon rijden	06. logeren
02. taxi	07. wachten
03. bus	08. liften
04. lopen	09. geen mogelijkheid
05. laten wegbrengen	77. anders, te weten .....

14a. Heeft u andere mogelijkheden overwogen?

1. ja
2. nee
3. weet niet

14b. Welke bezwaren waren er om uw auto te laten staan?

15. U bent geverbaliseerd voor het rijden onder invloed. In hoeverre vindt u dat achteraf gezien terecht?

1. volstrekt rechtvaardig
2. rechtvaardig
3. deels rechtvaardig/deels onrechtvaardig
4. onrechtvaardig
5. volstrekt onrechtvaardig

15a. Waarom?

15b. Indien volstrekt rechtvaardig, in hoeverre voelt u zich hierdoor 'genomen'; als je het zo mag noemen?

1. voel me erg genomen
2. voel me een beetje genomen
3. heb er geen last van

15c. Waarom?

16. Wat vond u van het optreden van de politie?
- a. 1. beleefd 2. niet beleefd/onbeleefd 3. onbeleefd 9. weet niet
  - b. 1. veel begrip 2. niet veel/weinig begrip 3. weinig begrip 9. weet niet
  - c. 1. rechtvaardig 2. niet rechtvaardig/onrechtvaardig 3. onrechtvaardig 9. weet niet
  - d. 1. correct in optreden 2. niet correct/bruut in optreden 3. bruut in optreden 9. weet niet
  - e. Hoe verliep uw aanhouding?
17. Wat vindt u van de politie in het algemeen?
- 1. ik ben er zeer tevreden over
  - 2. tevreden
  - 3. gaat wel
  - 4. ontevreden
  - 5. helemaal niet tevreden
  - 9. weet niet
- 17a. Waarom?
- 17b Is uw mening t.a.v. de politie veranderd door dit geval?
- 1. ik denk er veel positiever over
  - 2. ik denk er positiever over
  - 3. hetzelfde gebleven
  - 4. ik denk er negatiever over
  - 5. ik dnek er veel negatiever over
  - 9. weet niet
- 17c. Indien veranderd, waarom?
18. Kunt u zich nog herinneren, wat u van tevoren voor straf verwachtte, dus in de tijd vóór de terechtzitting? (In vrijheidsstraf, geldboete, ontzegging; voorwaardelijk en onvoorwaardelijk)
- 1. ja, nl. ....
  - 2. nee

19. Hebt u nog tegen de terechtzitting opgezien of deed het u weinig?

1. zag er erg tegen op
2. zag er tegen op
3. twijfelachtig
4. het deed me weinig
5. het deed me niets
9. weet niet

20. Hebt u nog juridisch advies gevraagd?

1. ja
2. nee

20a. Zo ja, bij wie of welke instantie?

1. advocaat
2. Bureau voor Rechtshulp
3. rechtswinkel
4. jurist, niet behorend tot genoemde categorieën
7. anders, nl. ....

20b. Wat vond u van dit advies?

1. zeer goed
2. goed
3. ging wel
4. slecht
5. zeer slecht

21. Bent u naar de terechtzitting gegaan?

1. ja (door naar 23)
2. nee

21a. Waarom bent u niet naar de zitting gegaan?

22. Is een advocaat gegaan?

1. ja
2. nee

22a. Hoe vond u deze?

1. zeer goed
2. goed
3. ging wel
4. slecht
5. zeer slecht

22b. Waarom?

Indien naar de zitting gegaan:

23. Tenslotte kwam de zitting en moest u voorkomen. Begreep u alles wat er gebeurde en gezegd werd op de zitting?

1. begreep alles
2. begreep veel
3. begreep half/half
4. begreep er niet zo veel van
5. begreep er helemaal niets van
9. weet niet

23a. Besteedde de Officier van Justitie voldoende aandacht aan dingen die volgens u belangrijk waren?

1. ruim voldoende
2. voldoende
3. ging wel
4. onvoldoende
5. zeer onvoldoende
9. weet niet

23b. Besteedde de rechter voldoende aandacht aan dingen, die volgens u belangrijk waren?

1. ruim voldoende
2. voldoende
3. ging wel
4. onvoldoende
5. zeer onvoldoende
9. weet niet

24. U kreeg dus ..... dagen gevangenisstraf (zie antwoord op vraag 6)
Wat had u achteraf zelf een redelijk straf gevonden?
..... dagen
- 24a. U vond het dus
1. te veel
  2. gelijk
  3. te weinig
- 24b. Indien te veel, waarom?
- 24c. Indien te weinig, waarom?
25. Wat vindt u erger, de gevangenisstraf of intrekking van uw rijbewijs?
1. gevangenisstraf
  2. intrekking
  3. gelijk
- 25a. Indien gevangenisstraf erger, hoeveel intrekking had u daar dan voor over (buiten de intrekking, die eventueel al is opgelegd)?
1. .... maanden intrekking
- 25b. Indien intrekking erger, hoeveel gevangenisstraf had u daar dan voor over (buiten de gevangenisstraf, die al is opgelegd)?
1. .... weken gevangenisstraf
26. Wat vindt u van de Officieren van Justitie in het algemeen?
1. ik ben er zeer tevreden over
  2. tevreden
  3. gaat wel
  4. ontevreden
  5. helemaal niet tevreden
  9. weet niet
- 26a. Waarom?

26b. Is uw mening t.a.v. de Officieren van Justitie veranderd door dit geval?

1. ik denk er veel positiever over
2. ik denk er positiever over
3. hetzelfde gebleven
4. ik denk er negatiever over
5. ik denk er veel negatiever over
9. weet niet

26c. Indien veranderd, waarom?

27. Wat vindt u van de rechters in Nederland in het algemeen?

1. ik ben er zeer tevreden over
2. tevreden
3. gaat wel
4. ontevreden
5. helemaal niet tevreden
9. weet niet

27a. Waarom?

27b. Is uw mening over de rechters veranderd door dit geval?

1. ik denk er veel positiever over
2. ik denk er positiever over
3. hetzelfde gebleven
4. ik denk er negatiever over
5. ik denk er veel negatiever over
9. weet niet

27c. Indien veranderd, waarom?

28. Wat vindt u van de advocatuur in het algemeen?

1. ik ben er zeer tevreden over
2. tevreden
3. gaat wel
4. ontevreden
5. helemaal niet tevreden
9. weet niet

28a. Waarom?

28b. Is uw mening over de advocatuur veranderd door dit geval?

1. ik denk er veel positiever over
2. positiever
3. hetzelfde gebleven
4. negatiever
5. veel negatiever
9. weet niet

28c. Indien veranderd, waarom?

29. Kende u het CAD (eventueel Consultatieburo voor Alcohol en Drugs)

1. ja
2. nee

29a. Zo ja, hoe?

1. van horen zeggen
2. gelezen
3. voorlichtingsrapport voor de terechtzitting
4. zelf contact ermee gehad
5. nog contact mee
7. anders, nl. ....

29b. Indien contact (geweest); hoe vaak?

..... maal

29c. Indien contact (geweest) hoe is dit ontstaan?

29d. Indien contact (geweest), wat vindt u van de dienstverlening in uw geval?

1. zeer goed
2. goed
3. gaat wel
4. slecht
5. zeer slecht
9. weet niet

29e. Indien bekend met CAD, wat vindt u van de dienstverlening in het algemeen?

1. zeer goed
2. goed
3. gaat wel
4. slecht
5. zeer slecht
9. weet niet

29f. Heeft dit geval nog iets veranderd aan uw mening over het CAD?

1. veel positiever
2. positiever
3. hetzelfde gebleven
4. negatiever
5. veel negatiever
9. weet niet

29g. Indien veranderd, waarom?

Mag ik nog wat persoonlijke gegevens van u?

30. Naam, voornamen

- nationaliteit
- verblijfsduur in Nederland

31. Woonplaats

32. Leeftijd ten tijde van delict?

33. Burgerlijke Staat

1. gehuwd/samenwonend
2. gescheiden/hebbende samengewoond
3. verkering
4. vrijgezel

34. Welke opleiding(en) hebt u/doet u?

35. Werkt u?

1. ja
2. nee (vraag 37)

- 35a. Wat voor werk?
beroep: .....
functie: .....
soort bedrijf of instelling: .....
zelfstandig in loondienst bij overheid in loondienst niet bij overheid
- 35b. Hebt u voor uw werk een auto nodig?
1. ja
2. nee
- 35c. Zo ja, uw eigen auto of die van bedrijf?
1. eigen auto
2. bedrijfsauto
3. beiden (bv. zelfstandig)
- 35d. Hoeveel km. rijdt u voor uw werk per jaar?
1. .... km.
36. Hoeveel km rijdt u (buiten eventueel werk) per jaar?
1. .... km.
37. Hoelang heeft u een rijbewijs?
1. .... jaar
38. Indien u niet werkt, wat doet u dan?
1. werkloos
2. studerend (41)
3. ziektewet
39. Indien werkloos, welke uitkering krijgt u dan?
40. Indien partner, werkt deze?
1. ja
2. nee
41. Hebt u kinderen?
1. ja
2. nee

41a. Zo ja, hoeveel?

1. ....

41b. Thuiswonend of uitwonend?

1. thuiswonend

2. uitwonend

3. zowel thuis als uitwonend

Alkoholtest.

1. Drink ik elke dag wel wat?	ja/ nee
2. Drink ik dan lekker door? Zo'n glaasje of twee, drie?	ja/ nee
3. Vind ik eigenlijk, dat ik wel wat te veel drink?	ja/ nee
4. Vinden anderen misschien, dat ik wel wat te veel drink?	ja/ nee
5. Drink ik in gezelschap meestal meer dan de anderen?	ja/ nee
6. Heb ik wel eens geprobeerd minder te drinken?	ja/ nee
7. Bedenk ik -zo gedurende de dag- steeds meer vaste momenten, waarop ik een drankje kan pakken? Bij de lunch bijv.? Vóór tafel, tijdens of na eten? Bij de koffie? Bij de televisie als slaapmutsje, enz.	ja/ nee
8. Kan ik makkelijker tegen drank dan vroeger?	ja/ nee
9. Drink ik tegenwoordig vaker in mijn eentje?	ja/ nee
10. Drink ik wel eens door? En eet ik dan minder? Sla ik wel eens een maaltijd over?	ja/ nee
11. Heb ik de laatste tijd vaker last van mijn maag?	ja/ nee
12. Heb ik 's morgens wel eens trillende handen en mag een drankje dan wel helpen?	ja/ nee
1. Heb ik ooit het gevoel gehad, dat ik moet minderen met drinken?	ja/ nee
2. Zijn er mensen, die mij lastig hebben gevallen doordat zij kritiek hadden op mijn drinken?	ja/ nee
3. Heb ik mij ooit vervelend of schuldig gevoeld over mijn drinken?	ja/ nee
4. Ben ik ooit de dag begonnen met een drankje tegen de zenuwen of een kater?	ja/ nee
1. Heb ik, na veel gedronken te hebben, de volgende ochtend trillende handen?	ja/ nee
2. Drink ik 's ochtends na ontwaken om een kater kwijt te raken?	ja/ nee
3. Heb ik, na één of twee glazen alcohol een onweerstaanbaar verlangen om verder te drinken?	ja/nee
4. Ben ik, na gedronken te hebben, de volgende dag wakker geworden, terwijl ik mij voor een deel niet meer kon herinneren wat ik tijdens het drinken gedaan of gezegd had?	ja/ nee
5. Hoeveel eet ik, als ik drink? Niets / wat hapjes of snacks / normale maaltijden / zware maaltijden	
6. Drink ik wel eens langer dan 12 uur achter elkaar door?	ja/ nee

1. Waar zit volgens U de meeste alcohol in?
  1. In een glas bier
  2. In een glaasje jenever
  3. In een glas wijn of port
  4. Maakt weinig of niets uit
  9. Weet niet

2. Hoeveel glazen alcoholhoudende drank denkt U bijvoorbeeld op een feestje (van $\pm$ 4 uur) te kunnen drinken zonder de kans op een ongeval te vergroten, aannemende dat U zelf blijft rijden?
  1. Geen
  2. Eén
  3. Twee
  4. Drie
  5. Vier
  6. vijf
  7. zes
  77. meer, nl.....
  99. weet niet

3. Laten we nu eens aannemen dat iemand in 2 uur 10 glazen alcoholhoudende drank heeft gedronken; hoe groot is dan, denkt U, de kans om gepakt te worden? (Hoeveel automobilisten van de 100 die dat gedaan hebben, worden volgens U gepakt?)

4. Hoe wordt door of namens de politie vastgesteld of U hebt gedronken?
  1. bloedproef
  2. urineproef
  3. ademtest
  4. evenwichtsproef
  5. bloedproef na dodelijk ongeval
  9. weet niet

5. Zijn er nog andere methoden?
  1. Ja, nl.....
  2. Nee
  9. Weet niet

6. Er is een wet die regels geeft over alcoholgebruik en het besturen van een auto. Wat houdt deze wet in korte trekken in?
  1. Boven bepaalde promillagegrens verboden te rijden
  2. Rijden onder invloed verboden
  3. Rijden onder invloed verboden in combinatie met bepaalde promillagegrens
  4. Helemaal geen alcohol bij het rijden
  7. Overige, nl.....

7. Het aantal gewonden en doden ten gevolge van ongevallen in het verkeer waarbij alcohol werd gekonstateerd, was in 1977:
1. 1050 respektievelijk 57
  2. 12300 respektievelijk 631
  3. 1800 respektievelijk 95
  4. 5000 respektievelijk 350
  9. weet niet
8. Denkt U, dat het voor het proces-verbaal en de veroordeling wat uitmaakt of je goed of minder goed tegen de alcohol kunt?
1. Maakt niets uit
  2. Maakt veel uit
  3. Maakt weinig uit
  9. weet niet
9. Boven welk promillage mag U geen auto meer besturen?
.....^o/oo
10. ... Kunt U dit ook uitdrukken in het aantal glazen alcoholhoudende drank?
..... glazen.
11. Moet U, op verzoek van de politie, aan de bloedproef of ademtest of beide meewerken of hebt U het recht om te weigeren?
1. Kan zowel bloedproef als ademtest weigeren
  2. Kan bloedproef weigeren
  3. Kan ademtest weigeren
  4. Moet zowel aan bloedproef als aan ademtest meewerken
  7. Anders, nl.....
  9. Weet niet
12. Heeft een weigering nog juridische gevolgen?
1. Ja
  2. Nee
  9. Weet niet
13. Zo ja, welke?

14. Wanneer gaat de termijn van ontzegging van de rijbevoegdheid, opgelegd door de rechter, lopen?
1. Direct na de veroordeling
  2. 22 dagen na de veroordeling
  3. Als de politie je rijbewijs opgehaald heeft
  4. Als het na je veroordeling schriftelijk meegedeeld wordt
  9. Weet niet
15. Na rijden onder invloed kan je rijbewijs afgenomen worden:
1. Voor maximaal 3 maanden
  2. Voor maximaal 5 jaar
  3. Voor je hele leven
  9. Weet niet
16. Wat betekent de afkorting AA?
1. Anti-Alkoholisten
  2. Anti-Atoombewapeningsorganisatie
  3. Anonieme Alkoholisten
  9. Weet niet
17. Wat doet de AA?
18. Welke aspecten zou U het meest interessant vinden om benadrukt te worden in het voorlichtingsprogramma?
1. Het verkeer in het algemeen
  2. De alcohol in relatie tot het verkeer
  3. Het juridisch aspect (wetgeving, politie, rechter)
  4. De alcohol in relatie tot het menselijk lichaam
  5. De alcohol in relatie tot de mens en de maatschappelijke hulpverlening.
- (meerdere antwoorden mogelijk)

Exit-interview

Wij hebben u aan het begin van uw verblijf hier een aantal vragen gesteld. Naast een paar andere vragen zouden wij een gedeelte hiervan nog eens aan de orde willen stellen, om te kijken, hoe u, na een periode hier te hebben doorgebracht, nu over een aantal zaken denkt.

1. U bent geverbaliseerd voor het rijden onder invloed. In hoeverre vindt u dat achter achteraf gezien terecht?
  1. volstrekt rechtvaardig
  2. rechtvaardig
  3. deels rechtvaardig/deels onrechtvaardig
  4. onrechtvaardig
  5. volstrekt onrechtvaardig

- 1a. Indien veranderd t.o.v. intake interview, waarom?

- 1b. Indien niet rechtvaardig, in hoeverre voelt u zich hierdoor "genomen" als je het zo mag noemen?
  1. voel me erg genomen
  2. voel me een beetje genomen
  3. heb er geen last van.

- 1c. Indien veranderd t.o.v. intake-interview, waarom?

2. Is uw mening over het optreden van de politie veranderd?
  1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever
  6. weet niet

- 2a. Indien veranderd, waarom? (detentie, programma?)

3. Is uw mening over de politie in het algemeen nu veranderd (t.o.v.intake)?
1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever
- 3a. Indien veranderd, waarom? (detentie, programma?)
4. Vindt u nu achteraf, dat er op de terechtzitting door de Officier van Justitie voldoende aandacht werd geschonken aan dingen, die volgens u belangrijk waren?
1. ruim voldoende
  2. voldoende
  3. ging wel
  4. onvoldoende
  5. zeer onvoldoende
  9. weet niet
- 4a. Indien uw mening veranderd is, waarom?
5. Vindt u nu achteraf, dat de rechter voldoende aandacht besteedde aan dingen, die volgens u belangrijk waren?
1. ruim voldoende
  2. voldoende
  3. ging wel
  4. onvoldoende
  5. zeer onvoldoende
  9. weet niet
- 5a. Indien uw mening veranderd is, waarom?
6. Is uw mening over de advocaat nu veranderd (t.o.v. intake)?
1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever

- 6a. Indien veranderd, waarom?
7. Wat had u nu, na een tijdje hier te zijn geweest, zelf een redelijke straf gevonden (gevangenisstraf, geldboete, ontzegging)
- 7a. Indien veranderd t.o.v. intake, waarom?
8. Wat vond u nu achteraf erger, de gevangenisstraf of de intrekking van uw rijbewijs (ook al is het niet ingetrokken)
1. gevangenisstraf (8a)
  2. intrekking (8b)
  3. gelijk (9)
- 8a. Indien gevangenisstraf erger, hoeveel intrekking had u daar dan voor over? (buiten de eventueel al opgelegde intrekking)
1. .... maanden intrekking
- 8b. Indien intrekking erger, hoeveel extra gevangenisstraf had u daar dan voor over?
1. .... weken gevangenisstraf
9. Is uw mening over de Officieren van Justitie in Nederland veranderd?
1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever
  9. weet niet
- 9a. Indien veranderd, waarom?
10. Is uw mening over de rechters in Nederland veranderd?
1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever
  9. weet niet
- 10a. Indien veranderd, waarom?

11. Is uw mening over de advocatuur in Nederland veranderd?

1. veel positiever
2. positiever
3. hetzelfde gebleven
4. negatiever
5. veel negatiever
9. weet niet

11a.. Indien veranderd waarom?

12. Indien u contact hebt met het CAD, wilt u dit contact dan voortzetten?

1. ja
2. nee
9. weet niet

12a. Waarom?

13. Indien geen contact (meer), wilt u dit dan wel?

1. ja
2. nee
9. weet niet

13a. Waarom?

14. Indien contact (gehad):

Is uw mening over de dienstverlening van het CAD veranderd?

1. veel positiever
2. positiever
3. hetzelfde gebleven
4. negatiever
5. veel negatiever
9. weet niet

14a..Indien veranderd, waarom?

15. Is uw mening over de dienstverlening van het CAD in het algemeen veranderd?
1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever
  9. weet niet
- 15a. Indien veranderd, waarom?
16. Hoe denkt u er nu over, dat rijden onder invloed als misdrijf bestraft wordt?
1. veel positiever
  2. positiever
  3. hetzelfde gebleven
  4. negatiever
  5. veel negatiever
  9. weet niet
- 16a. Indien veranderd, waarom?
17. Nu iets heel anders
Bent u wel eens betrokken geweest bij een ongeval terwijl u minder dan 3 uur daarvoor alcohol had gedronken?
1. ja
  2. nee
  - 9 weet niet
18. Bent u al eens eerder (buiten deze keer) onder omstandigheden van meer drinken (dan het wettelijk percentage) in aanraking geweest met de politie?
1. ja
  2. nee (19)
- 18a. Zo ja, is dit eenmaal of meer dan eenmaal voorgekomen?
1. eenmaal
  2. meer dan eenmaal, nl. ... maal.

19. Is u ooit wel eens een rijverbod opgelegd?
1. ja, nl. ... maal
  2. nee
  9. weet niet
20. Is ooit uw rijbewijs ingevorderd door de politie?
1. ja, nl. ... maal
  2. nee
  9. weet niet
21. Hebt u ooit eerder een (voorwaardelijke) geldboete gekregen voor rijden o.i.?
1. ja, nl. ... maal voorwaardelijk
  2. ja, nl. ... maal onvoorwaardelijk
  3. nee
22. Is u ooit eerder (voorwaardelijk) de rijbevoegdheid ontzegd door de rechter?
1. ja, nl. ... maal voorwaardelijk
  2. ja, nl. ... maal onvoorwaardelijk
  3. nee (23)
- 22a. Hoelang is u de rijbevoegdheid bij die keer (keren) ontzegd?
1. ... maanden; ... maanden etc. (voorwaardelijk/onvoorwaardelijk)
23. Hebt u ooit eerder voor rijden o.i. (voorwaardelijk) gevangenisstraf gekregen?
1. ja, nl. ... maal voorwaardelijk
  2. ja, nl. ... maal onvoorwaardelijk
  3. nee (24)
- 23a. Zo ja, hoelang
1. ... weken
- 23b. Wanneer ?
1. ....

- 23c. Indien onvoorwaardelijk of omgezet in onvoorwaardelijk, waar?
1. ....
24. Hebt u ooit eerder voor iets anders (voorwaardelijke) gevangenisstraf gekregen?
1. ja, nl. ... maal voorwaardelijk
2. ja, nl. ... maal onvoorwaardelijk
3. nee
- 24a. Zo ja, hoelang?
1. ... weken
- 24b. Wanneer?
1. ....
- 24c. Indien onvoorwaardelijk of omgezet in onvoorwaardelijk, waar?
1. ....
25. Hebt u al vaker voor de rechter gestaan?
1. ja, nl. ... maal
2. nee
26. Bent u wel eens aangereden door iemand, die alcohol gedronken had?
1. ja
2. nee
27. Hebt u het afgelopen jaar wel eens een alcoholcontrole door de politie meegemaakt? (Buiten uw aanhouding om)
1. ja, nl. ... maal
2. nee
9. weet niet
- 27a. Hoe vaak hebt u niet hoeven blazen?
1. ... maal

28. Hebt u, voordat u hier kwam (een oproep tot) een speciaal onderzoek door een psychiater gehad?
1. ja, al achter de rug (28 a t/m c)
  2. ja, oproep
  3. nee (28e.)
- 28a. Hoe vond u dit?
- 28b. Wat was het gevolg ervan?
1. nog geen uitslag
  2. geen gevolgen
  3. inkorten duur rijbewijs (28d.)
  4. levenslang rijverbod
  7. anders, te weten .....
- 28c. Hoe vindt u het, dat u een dergelijk onderzoek krijgt?
- 28d. Indien inkorting, met hoeveel maanden?
1. ... maanden
- 28e. Moet u nu weer opnieuw rij-examen doen?
1. ja
  2. nee
  9. weet niet
29. Uw burgerlijke staat is ..... (volgens intake-interview). Indien gehuwd, samenwonend of verkering, kortom indien partner, hoelang al?
.....
- 29a. Indien gescheiden of hebbende samengewoond, hoelang heeft de relatie dan geduurd? .....
- 29b. Indien gescheiden of hebbende samengewoond, hoelang is dit geliden?
.....

30. Indien partner en/of kinderen, brengt u daar veel tijd meer door?
1. veel
  2. vrij vaak
  3. zoals het uitkomt, normaal
  4. zelden
  5. nooit
31. Wat doet u zoal in uw vrije tijd? (overgangsvraag)
32. Bent u lid van de een of andere vereniging?
1. ja
  2. nee
- 32a. Zo ja, welke?
- 32b. Hoeveel tijd bent u daaraan kwijt?
33. Hebt u in uw vrije tijd wel eens vergaderingen?
1. heel vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig (1 maal per maand)
  4. soms
  5. nooit
34. Gaat u wel eens naar de schouwburg/film/concert?
1. heel vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig (1 maal per maand)
  4. soms
  5. nooit
35. Kijkt u tv?
1. heel vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig (2 maal per week)
  4. soms
  5. nooit

36. Leest u (buiten krant)?
1. heel vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig (3 boeken of weekbladen of maandbladen per maand)
  4. soms
  5. nooit
37. Indien vrijgezel, woont u alleen of met anderen in huis?
1. alleen
  2. meer mensen
- 37a. Indien anderen, eet u samen met deze mensen?
1. heel vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig
  4. soms
  5. nooit
- 37b. Hoe is het contact met deze mensen?
1. zeer goéd
  2. goed
  3. gaat wel
  4. slecht
  5. zeer slecht
38. Indien partner, hoe is het contact met deze?
1. zeer goed
  2. goed
  3. gaat wel
  4. slecht
  5. zeer slecht
39. Indien kinderen thuis, hoe is het contact met deze?
1. zeer goed
  2. goed
  3. gaat wel
  4. slecht
  5. zeer slecht

40. Hoe vindt u de sfeer in huis?

1. zeer goed
2. goed
3. gaat wel
4. slecht
5. zeer slecht

Indien werk:

41. Vertelt u thuis ook veel over uw werk?

1. heel vaak
2. vrij vaak
3. regelmatig
4. soms
5. nooit

41a. Zo ja, wat vindt uw partner (vinden uw huisgenoten) van uw werk?

.....

42. Gaat u graag naar uw werk?

1. heel graag
2. graag
3. gaat wel
4. niet graag
5. helemaal niet graag

42a. Hoe is de sfeer op uw werk?

1. zeer goed
2. goed
3. gaat wel
4. slecht
5. zeer slecht

42b. Vindt u dat u moeilijk werk heeft?

1. heel moeilijk
2. moeilijk
3. gaat wel
4. makkelijk
5. heel makkelijk

- 42c. Piekert u vaak over uw werk?
1. heel vaak
  2. vaak
  3. gaat wel
  4. niet vaak
  5. helemaal niet vaak
- 42d. Wanneer werkt u?
1. voornamelijk of alleen overdag
  2. voornamelijk of alleen 's nachts
  3. onregelmatig
  7. anders, nl. ....
43. Hebt u nog moeilijkheden met uw werk gekregen (te verwachten) door uw detentie hier?
1. ja
  2. nee
  9. weet niet
- 43a. Zo ja, welke?
44. Hebt u nog moeilijkheden met uw gezin /huisgenoten gekregen (te verwachten) door uw detentie hier?
1. ja
  2. nee
  9. weet niet
- 44a. Zo ja, welke?
45. Wat vinden uw vrienden ervan? (overgangsvraag)
46. Hoeveel echt goede vrienden heeft u?
1. ....
47. Hoeveel meer losse relaties?
1. ....

48. Krijgt u vaak bezoek?
1. heel vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig (2 maal per maand)
  4. soms
  5. nooit
- 48a. Zijn dat steeds dezelfde mensen?
1. dezelfde
  2. wisselt
- 48b. Tot hoelaat blijft dit bezoek gewoonlijk?
1. .... uur
- 48c. Haalt uw ^u partner dan ook wat extra's in huis, gebak of zo?
1. ja
  2. nee
- 48d. Heeft u gewoonlijk wel drank in huis of haalt u dan wat?
1. drank in huis
  2. haalt
  3. vult aan
- 48e. Wat drinkt u dan zelf?
1. ....
- 48f. Drinkt u, als het er is, steeds hetzelfde?
1. ja
  2. nee
49. Gaat u zelf vaak op bezoek?
1. zeer vaak
  2. vrij vaak
  3. regelmatig (2 maal per maand)
  4. soms
  5. nooit

50. Als u zo over uw drinkgedrag nadenkt, drinkt u dan meer thuis of meer buitenshuis?

1. meer thuis
2. meer buitenshuis
3. gelijk

51. Hebt u veel feestjes, partijen e.d.?

1. nooit
2. 1 of 2 maal per jaar
3. 3 - 6 maal per jaar
4. gemiddeld elke maand 1
5. 1 maal in de 14 dagen
6. 1 maal per week
7. anders, nl. ....

51a. Gaat u dan met de auto?

1. altijd/meestal
2. vaak
3. half/half
4. zelden
5. nooit

51b. Wordt er dan rekening gehouden met autorijden (wieer rijdt of laten staan o.i.d.) i.v.m. overmatig drankgebruik?

1. altijd/meestal
2. vaak
3. half/half
4. zelden
5. nooit

51c. Waarom?

52. Gaat u wel eens naar een café, bar?

1. nooit
2. 1 of 2 maal per jaar
3. 3 - 6 maal per jaar

4. gemiddeld 1 maal per maand

5. 1 maal in de 14 dagen
6. 1 maal per week
7. anders, nl. ....

52a. Gaat u dan met de auto?

1. altijd/meestal
2. vaak
3. half/half
4. zelden
5. nooit

165

52b. Wordt er dan rekening gehouden met autorijden (i.v.m. overmatig drank-
gebruik)?

1. altijd/meestal
2. vaak
3. half/half
4. zelden
5. nooit

166

52c. Waarom?

167

Evaluatie AVP.

1. Welke inleiding vond U het meest interessant?
- 10-11
1. Invloed van alcohol op het lichaam (dinsdagmiddag)
  2. Invloed van alcohol op het rijgedrag (dinsdagmiddag)
  3. Het onderdeel politie (woensdagmorgen)
  4. Het onderdeel justitie (woensdagmiddag)
  5. Het onderdeel CAD (donderdagmorgen)
2. Hoe hebt U het onderdeel sport of recreatieve handvaardigheid ervaren?
- 12-13
3. Denkt U, dat deze week van invloed is op Uw gedrag met betrekking tot een eventueel later alcoholgebruik in relatie tot het autorijden?
- 14-15
1. Als ik in dezelfde omstandigheden terecht kom als voorheen, handel ik weer zo
  2. Ik denk, dat ik er dan toch anders tegenover zal staan en bewuster zal handelen
  3. Deze week heeft totaal geen invloed op mijn later rijgedrag
  7. Anders, te weten.....
  9. Ik zou het niet weten
4. Wat is Uw totaalbeoordeling van deze week?
- 16-17
1. Leuk, ontspannend
  2. informatief; ik stak er veel van op
  3. interessant; maar ten opzichte van mij vrijblijvend
  4. waardeloos;verspilde tijd
  7. anders, te weten.....
5. In vraag 1 staan de behandelde onderwerpen genummerd. Geef de onderwerpen 1 t/m 5 voor zowel inhoud als presentatie een cijfer tussen 1 en 10.
<u>Inhoud</u>	<u>Presentatie</u>
1.....	1.....
2.....	2.....
3.....	3.....
18-37 4.....	4.....
5.....	5.....

- 38 .
6. Als U voor de keuze komt te staan:
een geldboete van f1000,- of een week projekt volgen te Grave, wat
zou U nu kiezen?
1. Geldboete
  2. Grave
- 39-40
- 6a. Waarom?
7. Wat waren de voor U nieuwe aspecten die U deze week met betrekking
tot het rijden onder invloed te horen hebt gekregen?
- 41-42
8. Wat hebt U deze week gemist, m.a.w.: welke onderwerpen zouden eraan
toegevoegd moeten worden en welke zouden meer uitgebreid moeten
worden?
- 43-44
9. Hebt U nog opmerkingen?
- 45-46

Om erachter te komen welke indruk u van deze inrichting hebt, zouden wij u graag enkele vragen willen stellen. Om te beginnen willen we graag wat algemene dingen over u zelf weten.

1. Hoe oud bent u?

..... jaar

2. Wat is uw burgerlijke staat?

gehuwd	☐	1
samenwonend	☐	2
gescheiden	☐	3
hebbende samengewoond	☐	4
verkering	☐	5
vrijgezel	☐	6
weduwnaar	☐	7

3. Wat voor opleiding hebt u gehad?

geen opleiding/ LO	☐	0
LBO (LTS bijv.)	☐	1
MAVO/ MULO	☐	2
MBO (MTS bijv.)	☐	3
HAVO/ HBS	☐	4
Atheneum/ Gymnasium	☐	5
HBO/ Hogeschool/ Universiteit	☐	6
Vakopleiding/ Praktijkopleiding	☐	7

4. Hebt u een baan?

ja	☐	1
nee	☐	2

4a. Zo ja, wat is uw beroep?

beroep	☐	1
leidinggevend	☐	2
niet leidinggevend	☐	3
zelfstandig	☐	4
in loondienst overheid	☐	5
in loondienst niet-overheid	☐	5

4b. Zo nee, welke uitkering ontvangt u?

geen uitkering	☐	1
WW	☐	2
WV	☐	3
RWV/ Bijstand	☐	4
ZW	☐	5
WAO/ AAW/ Ongevallenverzekering	☐	6
AOW	☐	7
Studiefinanciering	☐	8

5. Weet u nog hoeveel het alcoholpromillage in uw bloed bedroeg?

..... ‰	☐	1
bloedproef geweigerd	☐	2
..... ‰, ... ‰	☐	3
weet niet	☐	9

6. Hoeveel dagen moet u in totaal hierblijven?

..... dagen

7. Hoeveel maanden liggen er tussen uw veroordeling en uw binnenkomst hier?

..... maanden

7a. De hoeveelste week van uw verblijf is dit?

- 1^e   2^e   3^e   4^e

8. Hebt u van tevoren tegen uw verblijf hier opgezien?

Ik zag er heel erg tegen op	☐	1
Ik zag er erg tegen op	☐	2
Ik zag er een beetje tegen op	☐	3
Ik zag er niet tegen op	☐	4
Ik zag er helemaal niet tegen op	☐	5

9. Hoe is het u hier bevallen?

redelijk goed	☐	1
gaat wel	☐	2
matig	☐	3
slecht	☐	4
zeer slecht	☐	5

10. Is het verblijf u hier meegevallen of tegen gevallen?

Het is hier veel beter dan ik had verwacht	☐	1
Beter dan ik had verwacht	☐	2
Ongeveer zoals ik had verwacht	☐	3
Slechter dan ik had verwacht	☐	4
Veel slechter dan ik had verwacht	☐	5

10a. Waarom ?

11. Hebt u behoefte aan contact met uw medebewoners?

zeer veel	☐	1
veel	☐	2
normaal	☐	3
weinig	☐	4
geen	☐	5

12. Is er hier voldoende gelegenheid om in contact te komen met uw medebewoners?

ruim voldoende	☐	1
voldoende	☐	2
gaat wel	☐	3
onvoldoende	☐	4
zeer onvoldoende	☐	5

13. Bestaat hier de mogelijkheid om u terug te trekken, wanneer u dat wilt?

altijd	☐	1
vaak	☐	2
soms wel, soms niet	☐	3
zelden	☐	4
nooit	☐	5

14. Hebt u behoefte om een praatje te maken met de bewaarders?

zeer veel	☐	1
veel	☐	2
soms wel, soms niet	☐	3
weinig	☐	4
geen	☐	5

14a. Maakt u wel eens een praatje met een bewaarder?

ja	☐	1
nee	☐	2

14b. Vindt u dat u voldoende gelegenheid hebt om met een bewaarder een gesprek aan te knopen?

ruim voldoende	[ ]	1
voldoende	[ ]	2
soms wel, soms niet voldoende	[ ]	3
onvoldoende	[ ]	4
zeer onvoldoende	[ ]	5

14c. Als u wel eens een praatje maakt met een bewaarder, waar praat u dan het meest over?

de medebewoners, de regels, de bewaarders, de situatie in de inrichting i.h.a.	[ ]	1
mijn ervaringen in de inrichting	[ ]	2
waarom ik hier ben	[ ]	3
mijn gezin/ de situatie thuis	[ ]	4
mijn werk buiten de inrichting	[ ]	5
het voorlichtingsprogramma	[ ]	6
koetjes en kalfjes	[ ]	7
anders	[ ]	8

15. Hebt u wel eens iemand van de directie nodig gehad?

ja	[ ]	1
nee	[ ]	2

15a. Zo ja, wat was de reden hiervan?

15b. Hoe verliep dit kontakt?

zeer goed	☐	1
goed	☐	2
gaat wel	☐	3
slecht	☐	4
zeer slecht	☐	5

16. Hebt u nog met andere funktionarissen binnen deze inrichting gesproken, zoals de maatschappelijk werker, geestelijk verzorger (pater, humanist, dominee), verpleger etc.?

ja	☐	1
nee	☐	2

16a. Met wie hebt u kontakt gehad en hoe vaak?

1.	x
2.	x
3.	x
4.	x
5.	x

17. Hebt u hier in de inrichting gewerkt?

ja	☐	1
nee	☐	2

17a. Zo nee, waarom niet?

AVP	☐	1
er was geen werk	☐	2
ziekte	☐	3
medisch advies (arbeidsongesch.)	☐	4
studie	☐	5
slecht weer	☐	6
andere reden	☐	7
weet niet	☐	9

17b. Zo ja, wat voor werk deed u?

werk buiten	☐	1
huisdienst algemeen	☐	2
keuken/ kantine	☐	3
garage	☐	4
bloemschikken	☐	5
overige	☐	6

17c. Wij laten u nu enkele uitspraken over het werk lezen. Wilt u voor iedere uitspraak aangeven in hoeverre u het ermee eens of oneens bent?

1. Ik werk hier prettig.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

2. Ik zou liever meer verantwoordelijk werk willen doen.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

3. Ik vind het werk hier interessant.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

4. Door hier te werken leer je dingen waar je later nog wat aan hebt.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

5. Een voordeel van hier werken is dat je met anderen in kontakt komt.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

6. Werken is alleen maar een manier om je bezig te houden.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

18. Aan welke georganiseerde activiteiten hebt u hier deelgenomen?

geen	☐	1
sport	☐	2
handvaardigheid	☐	3
reanimatiekursus	☐	4
anders, nl.	☐	8

18a. Wat deed u hier in uw vrije tijd het meeste?

gezamenlijke spelletjes (kaarten, biljarten, tafeltennis)	☐	1
lezen	☐	2
t.v. kijken	☐	3
opbed liggen/ slapen	☐	4
praten met anderen	☐	5
studeren	☐	6
wandelen	☐	7
andere dingen, nl.....	☐	8

18b. Hebt u zich in de uren buiten de arbeid wel eens verveeld?

zeer vaak	☐	1
vaak	☐	2
af en toe	☐	3
zelden	☐	4
nooit	☐	5

19. Hier ziet u weer een aantal uitspraken. Wilt u aangeven in hoeverre u het ermee of oneens bent?

1. Je wordt hier menselijk behandeld.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

2. Ik heb hier regelmatig het gevoel alsof de tijd niet opschiet.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

3. Je weet hier waar je aan toe bent.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

4. Je hebt hier voldoende vrijheid.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

5. Je moet hier zelf overal voor zorgen.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

6. Je hebt hier mogelijkheden genoeg om de dingen te doen waar je zin in hebt.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

7. Je hebt hier het gevoel dat je je straftijd nuttig doorbrengt.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

8. Je loopt hier snel de kans om je eenzaam te voelen.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

9. Het personeel staat hier altijd open voor ideeën van gedetineerden.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

10. Als je hier je detentie doorbrengt kom je er beter uit dan je er in kwam.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

20. 1. De andere gedetineerden zijn behulpzaam.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

2. De andere gedetineerden scheppen erg op.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

3. Met de andere gedetineerden valt serieus te praten.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

4. De andere gedetineerden zijn onbetrouwbaar.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

5. Ik kan slecht met de andere gedetineerden opschieten.

helemaal	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal
mee eens	1	2	3	4	5	mee oneens

6. De andere gedetineerden zijn sympathiek.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

7. De andere gedetineerden denken alleen aan zichzelf.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

8. De meeste gedetineerden zijn anders dan ik ben.

helemaal   helemaal
mee eens 1 2 3 4 5 mee oneens

21. Hebt u hier nog bezoek gehad?

ja	☐	1
nee	☐	2

21a. Is het krijgen van bezoek voor u belangrijk of onbelangrijk?

zeer belangrijk	☐	1
belangrijk	☐	2
onbelangrijk	☐	3
zeer onbelangrijk	☐	4

21b. Kunt u aangeven waarom?

22. Hoe vindt u de mogelijkheden tot contact met de buitenwereld hier?

zeer goed	☐	1
goed	☐	2
gaat wel	☐	3
slecht	☐	4
zeer slecht	☐	5

23. U zit hier nu een week of langer en daardoor kunnen er bepaalde moeilijkheden buiten (familie, werk etc.) zijn ontstaan, die er niet geweest zouden zijn als u hier niet zou zitten. Is dat bij u het geval geweest.

ja	☐	1
nee	☐	2

23a. Zo ja, kunt u vertellen welke problemen er ontstaan zijn?

23b. Wordt er vanuit de inrichting iets aan deze problemen gedaan?
(Doorvragen: Hoe is dat in zijn werk gegaan)

24. Hoe vindt u het eten hier?

zeer goed	☐	1
goed	☐	2
gaat wel	☐	3
slecht	☐	4
zeer slecht	☐	5

25. Hoe vindt u de slaapplegelegenheid hier?

zeer goed	☐	1
goed	☐	2
gaat wel	☐	3
slecht	☐	4
zeer slecht	☐	5

25a. Hoe slaapt u hier in vergelijking met thuis?

veel beter	☐	1
beter	☐	2
hetzelfde	☐	3
slechter	☐	4
veel slechter	☐	5

26. Gebruikt u medicijnen?

nee	☐	1
ja, slaapmiddelen	☐	2
ja, kalmeringsmiddelen	☐	3
ja, onthoudingsmiddelen	☐	4
ja, andere, ...	☐	8

U hebt nu een groot aantal vragen beantwoord. Zijn er van uw kant nog opmerkingen over dingen waar niet naar gevraagd is?

27. Er zijn hier in de inrichting diverse mogelijkheden om de detentietijd te besteden: verschillende soorten arbeid en (misschien in de toekomst) een voorlichtingsprogramma.

Hebt u zelf nog suggesties om buiten deze mogelijkheden de detentie op een zinvolle en nuttige manier op te vullen?